

Tesi doctoral presentada per En/Na

Anna M. CALVERA SAGUÉ

amb el títol

"Sobre la formació del pensament de William Morris"

per a l'obtenció del títol de Doctor/a en

FILOSOFIA

Barcelona, 16 de setembre de 1988.

**Facultat de Filosofia
Departament de Història de la Filosofia,
Estètica i Filosofia de la Cultura**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

9. *"Such a brief period of political radicalism"*

9.1. **La Qüestió Oriental i les experiències de Morris en el camp de la lluita política.**

"there are three parties in this quarrel as in most others there are the Russians, there are the Turks, and there are the slaves of the Turks my sympathies are with the last of this three" ¹

La importància que té la campanya de la Qüestió Oriental en la vida del Morris pensador ha estat destacada per tots els seus estudiosos sense excepció. Des de sempre tota la campanya d'agitació ha estat considerada un camp d'entrenament polític, cosa que hauria de ser-li molt profitosa en les seves futures experiències com a dirigent polític d'un partit ². També ha estat demostrat repetidament com fou a través del contacte amb el Partit Liberal i amb el component radical i obrer d'aquesta organització on Morris va entrar en contacte amb les classes treballadores i va descobrir la seva capacitat activista ³. Finalment, a través de la Qüestió Oriental, Morris va poder tenir un coneixement directe del que era l'activitat política en el sistema de partits existent aleshores en el país. Així, els diversos fracassos i èxits durant la campanya, els errors dels dirigents, i la complexitat de la pràctica parlamentària li feren dubtar, primer, de la voluntat regeneradora del Partit Liberal -cosa que li seria posteriorment confirmada quan, amb l'accés dels liberals al poder en les eleccions del 1880, no va trobar cap canvi notable en la política exterior ni interior-, però també li feren replantejar les possibilitats reals que el sistema parlamentari oferia per impulsar un veritable canvi de la societat o, almenys, tan radical com el que era d'esperar de la posició dels radicals ⁴. Tot aquest procés polític de Morris no s'hauria portat a terme si durant la mateixa època no l'hagués pogut racionalitzar i integrar-lo en el seu sistema de pensament a mesura que s'anava formant al llarg de les diverses conferències. D'aquesta manera la Qüestió Oriental adquireix una importància addicional en relació a la formació del seu pensament, com afirma Lemire ⁵, el primer efecte significatiu fou el d'activar la dimensió social del seu pensament dotant a la seva teoria social d'una lògica pròpia que la independitzava de qüestions conjunturals i de situacions concretes a la vegada que li permetia contrastar-la constantment amb la realitat. A la vegada, aquesta teoria social

adquiria una dimensió pràctica que li permetia plantejar-se aspectes immediats i adequar-se a la realitat quotidiana de la lluita política. Finalment, pel fet que la teoria social adquireix certa autonomia dins el pensament de Morris, s'opera una cosa similar en l'àmbit estètic de manera que, sense oblidar mai la interrelació entre els dos àmbits, l'única que pot construir un veritable ideal de futur, apareix clarament delimitada una diferenciació conceptual entre els dos àmbits important, sobretot, en relació al contingut de les mesures reformistes específiques i a l'àmbit d'actuació de cada una.

"The Eastern Question" denominació que pot ser traduïda com "La Questio Oriental", es la fórmula utilitzada comunment a Anglaterra per referir-se a la campanya d'agitació política dirigida per W.E. Gladstone, aleshores cap del Partit Liberal i de l'oposició, en contra de la participació anglesa a la Guerra Russo-Turca del 1877-78.⁶ S'originà el 1875 quan començaren les revoltes nacionalistes de les comunitats cristianes dels territoris dels Balcans que encara formaven part de l'Imperi Otomà i es prolongà fins al Congrés de Berlín del 1878 quan Rússia i Turquia signaren la pau. La fer fou des del punt de vista polític un dels més complexes amb que s'enfrontà l'opinió pública i la política anglesa en aquella època, molt més ho havia de ser per una persona com Morris que s'iniciava en aquestes activitats. Amb una aparença exterior de problema ètic, la Questio Oriental enfrontava en el fons els interessos comercials i polítics de dues grans potències europees en situació imperialista a la vegada que, a l'interior, del país estava en joc la supervivència i el futur dels dos grans partits en procés de reestructuració interna. El Govern requeria de grans dots diplomàtiques en la política exterior per evitar una guerra sense prendre l'"honor" i no renunciar als interessos polítics i econòmics que perseguia a la zona mentre que, a l'interior, va haver de jugar totes les cartes, especialment la del nacionalisme i els interessos nacionals per guanyar la batalla al partit de l'oposició, el qual al seu torn es trobava en una situació de desmembrament intern i indecis respecte de l'opció a prendre. En aquest marc general, el procés polític de la Questio Oriental fou llarg i passa per diverses fases i diferents graus d'intensitat segons arribaven les amenaces de guerra.

A Anglaterra, la questió començà a tenir certa repercussió social quan, el juny del 1876, el DAILY NEWS va publicar un resum complet de la repressió desencadenada pel Govern Turc per sofocar les primeres revoltes dels nacionalistes cristians. La cruïda i violència de la repressió descrites pel diari feu que, des d'aleshores, se les conegué com "the Bulgarian Atrocities". Això promogué a Anglaterra tot un corrent d'opinió que, moguda per sentiments ètics i humanitaris condemnava l'actuació del

govern turc i se sentia favorable a les comunitats cristianes, veient amb molta simpatia les seves reivindicacions nacionalistes front al cruel invasor. No es estrany, doncs, que gran part del públic reaccionés més o menys airadament quan es conegué la notícia que el Govern Anglès volia entrar en la guerra per ajudar l'Imperi Turc front a les pretensions russes, país que s'havia erigit en defensor de les comunitats cristianes. Durant tot l'estiu del 1876, diverses organitzacions populars més o menys connectades amb el moviment obrer i amb els sectors propers al sindicalisme del partit liberal iniciaren una campanya d'agitació per manifestar el seu més total desacord a la participació a la guerra. Per la mateixa època, William E. Gladstone, el gran derrotat en la última campanya electoral, se'n adona de les oportunitats propagandístiques i polítiques del moviment popular desencadenat per rehabilitar-se dins el Partit Liberal front als elements whigs, i s'hi posa al front. Amb la seva conformitat, el desembre del 1876 es fundava una associació, la "Eastern Question Association" (EQA), encarregada de mediar en el conflicte intentant donar expressió a l'opinió pública, divulgar informació sobre els esdeveniments polítics, promoure l'agitació, i, en general, organitzar la campanya. Morris en fou nomenat tresorer des del mateix acte de fundació. L'hivern següent fou potser el període més actiu de l'Associació, organitzant manifestacions i meetings, publicant informació als diaris, i en general buscant tots els medis amb els quals demostrar el descontent popular. D'aquesta època daten els contactes amb les organitzacions obreres i la col·laboració política de l'Associació amb els seus dirigents, concretament amb la Labour Representation League, que cada vegada es trobava més vinculada políticament al Partit Liberal -"malgre lui", empero?⁷, i els remanents de les històriques Trade Unions. S'ha discutit molt sobre l'actuació d'aquestes organitzacions arran de la Qüestió Oriental i sobre el seu protagonisme polític en relació al Partit Liberal. Atesa la situació crítica i de dissensions internes que travessava el Partit per aquesta època, simbolitzada per l'apartament de Gladstone de la política activa a l'hora de decidir la política com a partit a l'oposició, sembla prou plausible el fet que aquestes organitzacions obreres assumiren un rol prou independent i protagonista que culminà en les eleccions del 1880 amb la elecció de Gladstone.

Ben aviat, la Qüestió Oriental prengué un marcat accent partidista i es plantejà com un enfrontament directe i personal entre dos dirigents polítics, Gladstone per una banda i Benjamin Disraeli, aleshores primer ministre i cap del Partit Conservador. En arribar al poder el 1874, Disraeli havia rellançat la política imperialista i agressiva de Palmerston que havia consolidat en el món l'Imperi Britànic⁹. En el cas concret de l'Imperi Turc i

els seus territoris europeus, s'hi barrejaven els interessos oposats d'Anglaterra i de Rússia, un altre país que portava una política imperial. Rússia no havia renunciat a l'annexió dels Balcans des de la Guerra de Crimea i, per això, ajudava les revoltes de les comunitats cristianes de la zona, especialment les de Bulgària, contràriament, Anglaterra necessitava d'una plaça favorable en la zona de l'Orient Mitjà per garantir l'accés a Suez, salvaguardar el Golf Pèrsic i ruta de la Índia.⁹ Davant l'eventualitat que Rússia dominés la zona, Anglaterra podia optar entre ajudar a la desmembració de l'Imperi Turc garantint-se una zona determinada com a colònia pròpia o mantenir l'Imperi sense modificacions, car, des de la guerra de Crimea, aquest era cada vegada més un satèl·lit anglès. La política exterior de Disraeli oscil·la al llarg de tot el conflicte entre ambdues alternatives.

Tanmateix, a l'interior del país la política de Disraeli consistí sempre en defensar la necessitat que Anglaterra tenia d'intervenir a la guerra al costat de l'Imperi Turc per custodiar els interessos nacionals a la zona front a l'amenaça russa. Així, si a l'inici del conflicte el Govern Anglès no dubta en condemnar les atrocitats turques i utilitzar la indignació popular per amonestar el Govern Turc, des del moment que Rússia amenaça amb declarar la guerra, Anglaterra no dubtà en recolzar l'Imperi Turc en contra de Rússia per defensar els seus propis interessos. El canvi de posició pres per Anglaterra fou el detonant principal de l'agitació i estableix el moment més intens de la campanya. En el cas de Morris, aquest canvi i el temor que hi provoca la possibilitat que Anglaterra s'erigís internacionalment en el paladi d'un Govern que havia executat tals atrocitats, constitueix el nucli argumentatiu de la seva repulsa pública de la política anglesa.

Aviat, el país es troba dividit en dos bandols segons la política que recolzaven. Disraeli, que compta des del primer moment amb el beneplacit de la Reina Victòria i es presentava com el defensor dels interessos de la nació britànica, tenia l'ampli suport del món comercial i de les classes mitges en general, aprofitant-se dels seus sentiments nacionalistes. La onada de nacionalisme "jingoïsta" que recorregué el país a partir de mitjans del 1877 feu sorgir grups d'agitació organitzats per contrarestar i sofocar la campanya de la E. Q. A. Al seu torn, el partit de Gladstone, degut sobretot a la dimensió ètica que revestí la seva argumentació en defensa d'un poble oprimat i en contra d'un país opressor, troba ràpidament ressò en els cercles més religiosos, i entre alguns intel·lectuals amb un gran sentit del deure moral i social que normalment en mantenien allunyats de la política dels partits, però que, en alguns casos no dubtaven en intervenir amb tot el seu prestigi en aquells afers que adquirien la dimensió suficient com per moure

l'opinió pública. Aquest fou el cas de Carlyle i de Ruskin. En menor mida, era la posició de Morris, de Burne Jones, de Rossetti, i de tots els amics que Morris aconseguí comprometre amb la campanya. A la vegada, la repercussió política que des d'un punt de vista internacionalista tenia el conflicte, feu que la posició de Gladstone tingués el suport de la classe obrera, que va respondre majoritàriament¹⁰. Entremig del conflicte, els dirigents del Partit Liberal i el seu grup Parlamentari, compost majoritàriament de Whiggs, no saberen com conduir el conflicte i es trobaren sempre en una posició d'ambigüitat política, no sabent si recolzar des del Parlament les pretensions de Gladstone o de col·laborar amb la postura del Govern que en termes generals compartien.

Durant l'hivern del 1878, la campanya i les activitats de l'EQA havien canviat substancialment de signe. La força política adquirida pel partit del Govern i pel sectors nacionalistes havien fet replegar l'Associació i disminuir considerablement les seves activitats, sempre amenaçades pels piquets del bandol contrari, mentre tant, la crisi interna del partit liberal s'havia aguditzat deixant-lo, en paraules de Morris, "blown to pieces"¹¹. Disraeli, en canvi, mantenint sempre l'amenaça de guerra havia aconseguit el suport general de país a la seva política i un èxit diplomàtic important car sense acabar d'entrar en la guerra, intervingué en el tractat de Berlín amb el que es posava fi a la guerra, emportant-se com a botí d'una guerra que no havia fet l'illa de Xipre. Tanmateix, tot això no impedí que fos derrotat per Gladstone a la següent contesa electoral.

L'actuació de Morris en la campanya de la Qüestió Oriental i la seva involucració política en l'afer seguí també diferents fases segons el procés del conflicte i, lògicament, li comportà diferents nivells de reflexió patents en els diversos textos escrits en motiu de la campanya i que també es poden trobar en el tractament de les qüestions socials i polítiques fet a les primeres conferències. La seva participació concreta a la campanya d'agitació, ultra actuar de tresorer en l'EQA i col·laborar directament en l'organització de molts actes promoguts per la campanya¹², consistí en la publicació d'alguns escrits i panflets explicant i argumentant les raons de la seva condemna. A mesura que augmentava l'agitació, Morris es va anar agitant també ell personalment¹³ i, així, d'una banda, va haver d'actuar com orador algunes vegades o intervenir improvisadament en els mitings -aquestes foren les seves primeres experiències pràctiques com orador¹⁴- però a la vegada es va anar involucrant gradualment en el fet polític de manera que poc a poc la reflexió ètica va anar deixant pas a la problemàtica política específica. S'incorpora activament a la campanya el setembre del 1876 quan es coneix l'aliança anglesa amb el Govern Turc i es difongue la

notícia de l'amenaça de guerra. La seva aparició consistí en una carta al DAILY NEWS, *England and the Turks*, en la qual es declarava entre perplexe i horroritzat per la política del Govern angles i manifestava la seva mes total incapacitat per comprendre moralment i política la decisió de recolzar a perpetradors d'atrocitats. Al final de la carta, Morris demanava ser admès al costat de Gladstone i de Freeman, l'historiador, i comunicava la intenció d'ingressar al Partit Liberal. Posteriorment, el maig del 1877, en el moment en que el Partit Liberal es trobava en una situació mes compromesa i més indecis sobre la qüestió i Gladstone es mantenia en una posició de prudent espera front al creixement experimental pel bando; nacionalista mentre que les agrupacions populars continuaven fermes en les seves posicions¹⁵, Morris va escriure el famós pamflet *To the Working Men of England* signant-lo per "A lover of Justice"¹⁶. L'hivern següent, el gener del 1878, aprofitant un viatge que per negocis havia de fer Morris a Chichester, li fou encomenada una conferència per explicar la posició de l'EAO davant el conflicte en l'agrupació liberal de la ciutat. Coneguda per la denominació genèrica de *An Address to the English Liberals* explicava en ella la seva posició personal davant el conflicte des d'una perspectiva que combinava l'argumentació ètica i política a la vegada. Finalment, el 1880, dos anys mes tard de la finalització del conflicte, Morris va escriure un text, conegut normalment com *Our Country Right or Wrong*, en el que reflexionava en termes generals sobre el fenomen de la guerra i les guerres en general fent algunes referències a l'actitud anglesa durant el conflicte per la Qüestió Oriental¹⁷.

Considerats independentment, respecte de les altres conferències d'aquesta època, el bloc de textos preparats en motiu de la Qüestió Oriental posen de manifest l'evolució política particular de Morris i els movils que l'impulsaren a involucrar-se en qüestions polítiques. Tanmateix, es pot ser en una carta dirigida a Ch. Faulkner invitant-lo a sumar-se a la campanya, on Morris exposa més clarament la seva posició personal i es defineix políticament d'una manera mes explícita:

"Both your and my views, being interpreted meant declaring ourselves enemies of that den of thieves the Turkish Government. As to the Russians, all I say is this we *might* have acted so that they would have no pretext for interfering with Turkey except in accordance with the unanimous wish of Europe we *have* so acted as to drive them into separate interference whatever may come and to go to war with them for this would be a piece of outrageous injustice"¹⁸

Des de bon principi queda doncs patent la gènesi ètica de l'actitud adoptada per Morris en tot l'afer de la Qüestió Oriental així com de la decisió d'incorporar-se activament a l'activitat política en tant que ciutadà conscient. En aquest sentit, la seva és una posició ben simple front a les atrocitats cometes pels turcs contra els pobles oprimits, l'única reacció humanament digna és la de lluitar per que cessin aquestes injúries contra la humanitat. Per això, malgrat els inconvenients que suposa tota guerra per a un país, lluitar contra els turcs seria una decisió política encomiable des del punt de vista ètic¹⁹. En el moment que l'opció del Govern anglès és exactament la contrària, només queda l'alternativa de revoltar-se i intentar per tots els medis demostrar al Govern la disconformitat del poble envers la política empresa. L'objectiu polític queda aviat definir: evitar la guerra que proposa el Govern que pretén ajudar a un govern repressor.

Possiblement, l'argumentació de Morris des del punt de vista polític pot semblar tan simplista com la descriu Lemire²⁰ però només ho és en relació a la valoració moral del problema. Segons Lemire, l'argument polític de Morris reduït als trets essencials consisteix en recolzar als russos fins al punt d'acceptar una aliança militar amb ells per que oposant-se als turcs s'oposaven a la tirania i a l'esclavatge. Tenint en compte la situació política de la Rússia d'aleshores i també el fet que aquest país representava en els ambients intel·lectuals i polítics anglesos el bastió principal de la reacció a Europa²¹, donar suport a les pretensions bèl·liques de Rússia i obviar els seus interessos imperialistes a la zona, constituïa una opció difícil de sostenir des d'una perspectiva progressista. Per això, Morris intenta matisar el tipus de suport que donava a Rússia i explicar quins eren els motius ètics que l'impulsarien a aprovar l'entrada d'Anglaterra en una guerra si aquesta fos similar a la plantejada per Rússia en aquest cas concret²². Aquesta seria la posició moralment correcta. Morris la manté assumint que es tracta de la reacció pròpia d'un sentimentalista com el²³. Ara bé, el que més destaca en l'opció de Morris no és tant la simplicitat de l'argumentació política com la immediatesa de la reacció ètica en la condemna dels turcs, per això no dubta en considerar l'oportunitat política i la conveniència d'una aliança amb els russos en contra dels turcs. Respectar i preservar aquesta immediatesa del judici ètic a l'hora de determinar una actuació política concreta esdevindrà, en el cas de Morris, un dels trets més característics del seu pensament polític al llarg de la seva carrera. D'aquesta manera, la reflexió política depèn totalment de l'apreciació ètica d'un fenomen, l'única que pot constituir-se en finalitat per si mateixa.

En aquest sentit, la reacció ètica de Morris front a les "Bulgarian Atrocities" es planteja en termes similars als que l'any següent, en la

primera conferència sobre art, articulen la condemna del sistema de la divisió del treball en la indústria capitalista, o sia l'ultratge a la persona humana. La rebel·lió de Morris sorgeix davant la injustícia en termes absoluts per tot el que aquesta significa de despreci per la figura de l'home, i per això s'oposa amb la mateixa intensitat a la injustícia que comparativament suposa la misèria material com a la que porta implícita tota forma de violència. És pròpiament el rebuig de la vexació humana el que impulsarà Morris cada vegada amb més força a comprometre's políticament i intentar per tots els medis la transformació de la societat. Així, l'any 1882, durant una altra campanya de l'opinió pública per protestar contra la repressió dels jueus feta a Rússia, Morris es dirigia a l'organitzador d'un acte demanant-li de figurar en la mesa d'un miting alegant les mateixes raons que anys anteriors l'havien fet reaccionar en contra dels turcs.

"I wish to lose no opportunity of showing that tyranny and brutality are always hateful to me, whosoever the butcher, and whosoever the victims may be"²⁴

A l'hora de traduir aquest rebuig en termes polítics, Morris es troba front a dues úniques alternatives plantejades conjunturalment per la posició del Govern anglès i aquestes ja no fan referència al comportament turc sino a Rússia o bé s'estava amb el Govern a favor de la guerra contra Rússia junt amb els turcs, o bé s'estava en contra de la intervenció anglesa i aleshores es donava un recolzament tacit a Rússia. El que per a Morris era evident era el perill contingut en la primera proposta car oposant-se a Rússia també s'estava donant suport moral, i material, als turcs a través de la pròpia Anglaterra. Malgrat que l'opció presa per Morris públicament fou indiscutiblement la segona, les cartes personals mostren algunes cauteloses en relació al suport que es podia donar a Rússia.

"For the rest, I know that the Russians have committed many crimes, but I cannot accuse them of behaving ill in his turkish business"²⁵

En qualsevol cas, si Rússia era el campió de la reacció i l'esclavatge a Europa, els turcs havien demostrar ser un poder encara més reaccionari i opressor que el rus²⁶. Ara bé, el problema central no és tant l'eventual i hipotètica aliança amb Rússia sino la col·laboració amb els turcs segons la proposta concreta del Govern i per això la seva argumentació es dedica a examinar l'oportunitat moral i política que suposa per Anglaterra aquesta guerra. El caràcter fonamentalment ètic de la reflexió política del Morris d'aquesta època emergeix en tots els raonaments dirigits a demostrar la

injustícia bàsica d'una guerra com la que proposa el Govern i la seva més total incapacitat per comprendre les raons que poden fer a Anglaterra involucrar-se en el bàndol moralment equivocat²⁷ En centrar l'argument sobre la justícia d'una decisió política d'àmbit internacional, Morris, en el fons, està intentant esbrinar els valors morals que, en termes generals, haurien d'inspirar aquest tipus de decisions. Lògicament, la seva argumentació repren constantment el seu judici ètic inicial i la seva concepció de la justícia i, així, haurà d'incorporar a la discussió d'altres elements que permetin un judici immediat. La composició de lloc que Morris es fa de la qüestió des del punt de vista social serà decisiva per a la seva evolució política posterior i, en bona mida, serà determinant de tota la seva teoria social.

El primer element que considera en detall és la finalitat de la guerra en els Balcans i, per extensió, de tota guerra d'aquestes característiques. La resposta arriba també de manera immediata: aquesta només seria justificable en el cas que pretengui lluitar per l'alliberament de les comunitats cristianes oprimides i reprimides pels turcs.

"The end and aim of the war is to force the Turkish Government (who, to speak the downright truth, are a gang of thieves and murderers) to give these subject peoples, who are quite orderly and industrious, some chance for existence, to force the Turkish Government to agree to give these peoples some security for life, limb and property, and to take order and that they shall carry out their agreement (by occupying their territory or otherwise)"²⁸

No mancaven després les referències bíbliques per explicar la legitimitat que té un poble d'ajudar a un altre que en té necessitat sense buscar cap profit ni avantatges especials²⁹. Tampoc no manca un to cavalleresc en aquesta visió de la guerra que s'assimila a la idea que de la guerra santa apareix en la literatura medieval. Paral·lelament, però, Morris considera tambéquina i en quin cas una guerra contra Rússia li podria semblar justa i legítima des d'aquest punt de vista sempre que es lluités en contra del

"evils deeds done or to hinder her from evils deeds hereafter"³⁰

A la vegada, per poder explicar perquè la guerra que proposa Disraeli és decididament injusta i presentar els habitants dels Balcans des del punt de vista humà, Morris planteja el problema polític fonamental, les relacions entre un poble i els seus governants. Pràcticament des dels primers textos, diferencia el poble en si mateix, tant si és rus, turc o centre-europeu, de la

seva forma de govern i de l'estat la qual cosa li fa pensar que no necessàriament els interessos del poble coincideixen amb els dels seus governants. No es difícil aleshores moure el sentiment de la gent en favor de les comunitats revoltades fent referència a la lluita que en el passat havia portat el poble anglès a conquerir les seves llibertats³¹. En considerar la situació als Balcans i la història de l'Imperi Otomà al llarg dels segles, la visió de Turquia i de la seva dominació en les regions europees varia sensiblement i els turcs esdevenen el símbol del conqueridor que oprimeix al conquerit³². Comprendre la situació en termes de classe social no li suposarà a Morris cap esforç: la comparació històrica amb el procés anglès i amb d'altres processos d'alliberament esdevinguts durant el segle XIX com la guerra civil americana ho fa evident però un simple acte de la imaginació pot donar un retrat encara molt més vívid. Davant l'heroisme demostrat pels soldats turcs durant la guerra amb Rússia que els diaris registraven amb tants detalls³³, Morris exclama

"I cannot look upon them as men fighting for their hearts and homes, but rather as land-lords fighting for their unjust rents"³⁴

D'aquesta manera, els turcs afincats a Europa esdevenen no res més que un Govern imposat per la força als habitants d'un territori als que han reduït i mantenen en la posició dels esclaus³⁵. Des d'aquesta perspectiva l'única actitud política progressista i legítima es la solidaritat amb els pobles oprimits i la sola opció que resta es la d'ajudar-los i col·laborar al seu alliberament. Morris és categòric al respecte:

"there are three parties in this quarrel as in most others. there are the Russians, there are the Turks, and there are the slaves of the Turks my sympathies are with the last of this three"³⁶.

D'aquesta manera, i malgrat la simplicitat política i moral que la seva aprovació del comportament rus comportava, Morris es feia conscient i fervent defensor de la solidaritat internacional entre els pobles, idea que, com és prou sabut, constitueix un dels principis polítics bàsics del primer moviment obrer, a la vegada que comprenia el funcionament del sistema imperialista en les relacions internacionals³⁷. Partint de l'existència d'un desajust o d'un antagonisme entre els interessos d'un poble i els dels seus governants en la majoria de conflictes recents esdevinguts a Europa, Morris constata com el Govern anglès no sempre ha actuat de manera coherent amb els ideals socials i els valors polítics que Anglaterra representa³⁸. Això li fa sospitar que un fenomen similar no es produïx també al seu país i que el

Govern anglès no sempre es comportés d'acord amb els interessos manifestats pel poble. La fermesa amb que les organitzacions obreres han defensat la seva posició durant tota la campanya per la Qüestió Oriental encara li confirma més aquesta sospita. En aquest context, apareix el que s'ha considerat un dels escrits més polèmics de Morris, el manifest anti-guerra adreçat des del subtítol *To the Working Men of England*.

Aparegut el maig del 1877 en forma de pamflet de propaganda, aquest text no presenta una argumentació substancialment diferent d'altres escrits de Morris sobre la Qüestió Oriental. La guerra és presentada bàsicament com injusta des de la perspectiva dels pobles oprimits i Morris, en tant que amant de la justícia, demana al públic i més concretament a la classe treballadora, que s'oposin a la guerra i manifestin per tots els mitjans de que disposin el seu descontent per la decisió política de participar a la guerra. L'element més rellevant del manifest, però, són les advertències que Morris dirigeix als obrers en relació a les classes dominants, que queden agrupades en la seva exposició en un genèric partit de la guerra. D'aquesta manera, Morris per primera vegada es fa ressò de les profundes diferències socials existents a la seva època i de les diferències polítiques i fins i tot antagonismes que separen ambdues classes.

"Working men of England: I doubt if you the bitterness of hatred against freedom and progress at the hearts of certain parts of the richer classes in this country (...) these men cannot speak of your order, of its aims, of its leaders without a sneer or an insult. These men if they had the power would thwart your just aspirations, would silence you, would deliver your bound hand and foot for ever to irresponsible capital (...) Can the Russian people be your enemies or mine like these men who are the enemies of all justice?"³⁹

El problema fonamental de l'imperialisme i del funcionament de les relacions internacionals des de la perspectiva del nou sistema polític queda perfectament plantejat. Morris, però, aprofundirà encara més sobre la qüestió des de la perspectiva econòmica si bé no feu mai públiques les seves idees fins tractar-les en relació al problema artístic en les conferències específiques. Des d'aquesta perspectiva podrà copsar el veritable significat dels tant esgrimits interessos nacionals. En la carta a Faulkner anteriorment citada⁴⁰, Morris considerava en aquests termes l'eventualitat d'una victòria en la guerra contra Rússia:

"what shall we do with Turkey? Take it ourselves (...) and rule it as we rule India. But (...) I know what the tory trading stock-jobbing scoundrel that one calls an Englishman to-day will do with it, he

will shut his eyes hard over it, get his widows and orphans to lend it money, and sell it vast quantity of bad cotton"

No es pot oblidar que Morris escrivia aquests textos poc temps després de dimitir del seu càrrec en el consell d'administració de l'empresa que explotava les mines de carbo que havia fet la fortuna del seu pare i de la seva família. A través d'aquesta experiència, Morris havia pogut entrar en contacte amb els procediments empresarials, conèixer els principis econòmics del sistema capitalista i comprendre el veritable significat de termes com profit i plusvàlua d'una manera molt més directe que al llarg de la seva carrera professional al front de la firma.⁴¹ Podia doncs perfectament descriure l'actitud que es tenia respecte dels treballadors entre certs sectors de la burgesia tal i com exposava en el text anterior. D'altra banda, reunint aquesta experiència amb el coneixement que sobre les mercaderies artístiques i industrials tenia per la seva feina, podia perfectament imaginar-se què eren en realitat els interessos econòmics per simple comparació amb el que havia passat amb l'art a la Índia. No té res d'estrany, aleshores, que Morris, durant la campanya, dediqui especial atenció a denunciar el poc contingut real i la falsedat que s'amaga darrera l'argument dels interessos nacionals que tan bé utilitza el partit contrari i que serveix per fomentar els sentiments nacionalistes de la gent ocultant els fons de la qüestió.

Ara bé, si per una part al llarg d'aquests textos Morris sembla estar ja molt a prop de comprendre el funcionament del sistema capitalista avançant-se fins i tot a les idees que exposarà en les properes conferències, no succeeix el mateix en l'àmbit polític. No existeix una correspondència clara entre les afirmacions que dona sobre la situació social i la realitat del conflicte i la interpretació política dels mateixos, quan aquesta existeix, tal i com s'ha vist repetidament, deriva directament d'una apreciació ètica de la situació i es pregunta exclusivament per aquella operació coherent segons la valoració ètica. En aquest sentit, si la intenció de mantenir el judici ètic com a únic fonament de validació d'una opció política constituïa de per si un fet destacable del pensament polític de Morris en els plantejaments relatius a aquest conflicte concret, un segon fet destacable és la seva cautelosa negativa a renunciar a la perplexitat que li produeixen les opinions polítiques d'altri. Aquesta perplexitat deriva fonamentalment en relació a l'argument dels interessos nacionals, aquesta mena de valor absolut que ningú no es preocupa d'explicar ni de concretar en què consisteixen, la qual cosa li sembla de per si prou sospitosa. Per això, en aquests textos especialment els darrers, Morris intenta argumentar sempre denunciant els tant esgrimits interessos nacionals.

De tota manera, la seva perplexitat augmenta encara més quan, en

veure què són en realitat els interessos econòmics i polítics que defensa el partit de la guerra, se'n adona de la manca de contingut ètic i ideològic de les decisions polítiques de Govern. Així, aquests genèrics i imprecisos interessos no només són capaços de fer participar Anglaterra en una guerra en el bàndol moralment equivocada, sinó també de defensar un govern i un poder polític que ha demostrat amb fets la seva natura autoritària i opressora, un poder doncs que, per naturalesa, és totalment oposat als valors sobre els que es sosté el sistema polític anglès i que li han reportat el reconeixement universal. Apareix, doncs, per primera vegada el que serà un dels punts claus en el raonament social i polític de Morris al llarg de les conferències: la constatació reiterada del contrast existent entre la realitat social i els fets polítics, per una banda, i els ideals de progrés i de llibertat que durant molt de temps havien inspirat la implantació del nou ordre social. Així, si a l'hora de buscar un ideal social de progrés que permetés el resorgiment de l'art, Morris havia reconsiderat la vigència de l'ideal burges i il·lustrat de la civilització, en considerar la política exterior anglesa en l'afer dels Balcans, intenta argumentar la seva posició des dels mateixos ideals de progrés i, d'aquesta manera, posar de relleu com, en aquest cas, la societat anglesa està entrant en contradicció amb els seus propis ideals polítics. D'aquesta manera, Morris pren consciència del fet que els interessos nacionals que guien en les decisions polítiques no responen a cap valor ideològic, que s'ha renunciat definitivament al propòsit d'exportar la civilització, la democràcia i la llibertat, existent -o almenys així es feia creure- en d'altres operacions i èpoques colonials, mentre que ara es redueixen a ser problemes de dominació política i d'àrea d'influència econòmica⁴². A la vegada, però, Morris es fa una nova composició de lloc i estableix una diferenciació política i ideològica clara entre les forces polítiques del seu propi país. També en aquest cas tornen a aparèixer tres forces com en la majoria dels conflictes, però el que és més simptomàtic, l'anomenat partit de la guerra, els defensors d'aquests interessos polítics, esdevenen definitivament els enemics de la llibertat i els que han portat Anglaterra a ser un país defensor de l'Absolutisme a nivell internacional⁴³.

Potser la posició de Morris pot semblar ingènua, de fet, la seva cautelosa perplexitat constitueix una bona mesura preventiva per a mantenir una actitud coherent amb si mateix al llarg de la campanya, però aquesta ingenuïtat optimista i esperançadora és el que li feu plantejar-se la conveniència política i moral que, a nivell internacional, pot tenir una determinada política regeneradora i progressista⁴⁴. Aquest és el primer fonament del seu internacionalisme i el que li va permetre clarificar en

termes generals un ideal polític de progrés.

"And yet I do not want them to be servants either. I no more want to see the Turks oppressed by the Christians than I do the Christians by the Tuks. True, every dog has its day, but nothing grieves me more in history than to see a fresh brutality take the place of an extinct one, and I think we can do better than this"⁴⁵.

Morris abordà de nou la qüestió més extensament i en termes més generals en una conferència dictada el 1880 de la qual només se n'han publicat extractes, *Our Country Right por Wrong* dedicant especial atenció al fervor "Chauvinista" experimentat pel país durant la Qüestió Oriental i els sentiments que inspiren manifestacions col·lectives d'aquest tipus. En el mateix text, Morris tractara també el fenomen de la guerra i els mals que se'n deriven

Tanmateix, no manca totalment en aquests escrits de Morris la consideració de qüestions específicament polítiques si bé sempre a un segon pla de la reflexió. Així, per exemple, ates el caràcter dels esdeveniments és lògic que Morris es preguntés per les probabilitats d'èxit de l'agitació política o per l'eficàcia política de les mobilitzacions populars en un règim parlamentari. Aquest és un motiu recurrent en els escrits dirigits al públic en els que Morris procura mostrar-se optimista sobre això i demostrar a la gent la necessitat que manifesti la seva opinió, en les cartes privades, en canvi, Morris expressa als seus dubtes sobre actuacions concretes, sobre els problemes que plantejen el comportament de determinats dirigents, i l'efecte que determinades mobilitzacions tindran sobre el Parlament. En qualsevol cas, àdhuc en les cartes més pessimistes, Morris tracta sempre les activitats realitzades com una victòria de la campanya front als seus adversaris⁴⁷. Ara bé, degut a la seva evolució posterior, l'element que en termes polítics és més representatiu de la posició de Morris en aquesta època és la seva actitud en relació al Parlament. Així, durant tota la campanya, Morris es comporta com un militant liberal convençut i, així, en analitzar una qüestió concreta, compta sempre amb l'acció parlamentària com a complement d'altres formes d'actuació sense entrar mai en discussió sobre els avantatges d'aquest sistema polític o considerar la bondat general de la filosofia política que el sosté. Això és més aviat una premissa a l'hora de plantejar l'actuació anglesa des del punt de vista internacional. L'única cosa que Morris constantment menciona en els seus arguments és la representativitat parlamentària principi que li permet demostrar la necessitat de fer sentir la veu de l'opinió pública de manera que els representants puguin conèixer-la i actuar en conseqüència. Aquesta seria la força política

de l'expressió popular per frenar o agilitzar una determinada decisió de govern, com per exemple la participació en una guerra

"I firmly believe that a large minority, or even not so very large a minority of the English people, expressing their earnest will, will be enough to prevent any war" ⁴⁷

Acceptant els procediments i la lògica parlamentària, Morris també assumeix la part de responsabilitat política que pertoca al poble en aquest sistema. Així, de la mateixa manera que un Govern no pot oposar-se a la voluntat popular un cop aquesta ha estat expressada honestament i sincera, la responsabilitat política de certes decisions no correspon únicament a l'Executiu o al Parlament, sinó a tota la nació:

"If this monstrous shame and disaster -if this curse- has to fall upon us, we cannot make Lord Beaconsfield or Lord Derby, the Tory party or the House of Commons, our scapegoats, we must, our very selves bear the curse and make the best of it, for we put these men where they sit over us and do their own will, such as it is, and we can put them down again if we choose" ⁴⁸

Possiblement, aquest primer escrit de Morris no sigui molt significatiu quant a les idees polítiques exposades. Indica, més aviat, la consciència que un ciutadà profa i passiu té del sistema polític pel que es regeix el seu país, i, d'una manera molt orientativa, les motivacions i els pressupostos que impulsaren Morris a entrar en la política activa. Pel que demostren les cartes de l'època, l'experiència no fou ni molt edificant ni molt satisfactoria i Morris senti ben aviat el desig d'abandonar tan bon punt acabes la campanya ⁴⁹. En les mateixes cartes s'entreveuen els primers símptomes de desil·lusió envers la figura política de Gladstone i el Partit Liberal⁵⁰. Morris es va mantenir apartat durant els darrers mesos de la campanya, en gran part perquè estava preparant aquell viatge a Itàlia en el que finalment veuria Venècia. Quan va tornar, si bé se sentia defraudat per l'experiència i desencoratjat respecte de la política activa, tenia ja un bagatge en la pràctica política que sens dubte influiria les seves idees. Accedia a la labor de pensador sabent que eren els interessos nacionals, qui i com actuaven els polítics, el pes de l'acció parlamentària i de l'acció popular, però a més, havia entrat en contacte amb alguns representants destacats del moviment obrer amb els que va mantenir contacte durant els anys següents. D'aquesta manera, Morris es trobava molt més capaç d'afrontar la vida política del país, les properes eleccions i el govern d'un primer ministre a favor del qual havia lluitat.

9.2. De com Morris esdevingué socialista, o com va descobrir que era un socialista convençut.

"If I speak so earnestly or seemingly with an over-gloomy mind about this matter of the inequality of the lives of men, it is because whatever I do my subject will lead me back to that" ⁵¹

En la vida de Morris, l'inici de la labor de conferenciant coincideix i es fins i tot una mica posterior a la seva aparició en afers públics. Va dictar la primera conferència el desembre del 1877, l'any anterior s'havia involucrat en les activitats de l'EQA, i, a principis del mateix any, es fundava la SPAB. Tal i com s'ha explicat diverses vegades, aquesta coincidència obeeix a diverses raons entre les que no es descarten les de caràcter biogràfic. Des d'aquesta perspectiva, el seu primer compromís polític resulta la conclusió més lògica de l'evolució seguida al llarg de la dècada dels 70. D'altra banda, la seva participació en actes com a conferenciant es perfectament comprensible atenent-se al renom adquirit com a professional i a l'interès creixent a l'època per tot allò referent a les arts aplicades i a la decoració domèstica. Independentment de les causes que impulsaren Morris a participar activament en la vida política del país, el fet es que la vessant teòrica i filosòfica de l'obra de Morris es desenvolupà sempre paral·lelament a aquestes activitats. Així, un cop finalitzada la campanya per la Qüestió Oriental, Morris continua vinculat a la pràctica política. Durant el 1878 i el 1879 va participar en mobilitzacions similars a les de l'EQA per protestar contra la invasió de l'Afganista. Per la mateixa època, Morris estava molt més atrefegat que normalment per la campanya per salvar la basílica de San Marco a Venècia de la restauració. El 1879 tornava a ser tresorer d'una associació, la National Liberal League, fundada preferentment per treballadors radicals propers al Partit Liberal. Amb ella, Morris col·laborà a la campanya electoral del 1880 en favor de Gladstone i, també amb ella, adreçà les primeres crítiques a la política del nou gabinet.

Totes aquestes activitats constituïren per a Morris un factor de formació fonamental ja que li oferiren un contacte directe amb els problemes reals de la societat i un coneixement molt més immediat i més aproximat dels diversos factors que intervenen en la realitat política i econòmica de cada dia. A través d'elles, Morris disposà també d'un camp d'experimentació i de contrastació per a les seves idees i, així, moltes d'elles s'anaren transformant per adequar-se a la realitat que vivia a partir de les seves experiències personals. Així, per exemple, l'evolució seguida

per la seva visió de la causa de l'art, la primera definició d'un objectiu clarament polític, respon en gran part a les seves vivències en el camp de la militància i l'agitació política i recull les seves conclusions al respecte. de la mateixa manera, els canvis en la definició de les mesures que cal adoptar per a millorar la societat, des de les posicions més reformistes fins a l'acceptació de la idea de revolució, coincideixen cronològicament amb els desenganys i dubtes sentits front a decisions polítiques concretes preses per aquestes organitzacions o pel Partit Liberal en la política de Govern. Així, doncs, pel que fa estrictament al seu pensament, les activitats polítiques de Morris constitueixen durant tota aquesta època una nova font d'influències especialment important quant a la comprensió de la societat que li ha tocat viure però determinants a l'hora d'optar per una ideologia política concreta com serà, al final del procés, el compromís amb el socialisme

Davant aquesta coincidència temporal entre l'inici de la pràctica política i el de la reflexió teòrica, el problema principal ja no és tant el de comprendre les raons que impulsaren Morris a interessar-se pels afers polítics. Ell mateix en va donar una explicació fent veure que mai no s'hauria interessat per la política i menys s'hi hauria involucrat si la visió d'un ideal de futur no li hagués fet preocupar-se dels mitjans per a poder fer-lo realitat. Ara bé, en l'àmbit concret del pensament polític, l'interrogant més important respecte d'aquesta època continua sent el mateix que havia plantejat Morris en explicar el seu procés intel·lectual: si la decisió d'entrar en afers polítics deriva de la consciència d'un ideal i la necessitat de lluitar per ell, que és el que li va fer formar aquest ideal? Així,

"If therefore my ideal forced me to look for practical socialism, what was it that forced me to conceive of an ideal" ⁵²

Tal i com s'ha vist anteriorment, l'ideal de Morris no és sinó el que expressa el seu concepte d'art, una manifestació cultural en el ple sentit de la paraula, una realitat veritablement popular i quotidiana, integrada en la vida dels homes ja des del mateix procés de treball que esdevé una activitat creativa: l'art aporta aleshores esbarjo i distracció, plaer i possibilitat de gaudi del mateix fet de viure i, sobre aquestes bases, es reconstruirà la societat de manera que, aquesta vegada sí, suposi una veritable millora en les condicions i en el sistema de viure de tothom. De fet aquest és el sentit autèntic de la idea i de l'ideal de civilització que, en els termes essencials, continuava sent vigent i progressiu

El contrast entre aquest ideal i la societat que li ha tocat viure es fa aviat evident, i, lògicament, a mesura que aquest ideal es perfila més en

la seva ment i creix el desig d'assolir-lo, augmenta la seva oposició a la realitat de la seva època i es refermava un sentiment general de rebuig. L'impuls polític apareix, òbviament, en el moment que aquest contrast esdevé insuportable i Morris sent la necessitat d'actuar per modificar la realitat social. La lluita política, aleshores, esdevé el mitjà pràctic per a poder trasbalsar l'ordre existent, fomentar l'adveniment d'una societat millor i materialitzar el seu ideal. Aquest és, bàsicament, l'estat d'ànim en que Morris es troba durant aquesta època i el que dona a la primera fase del seu pensament unitat i coherència en si mateixa. D'aquí arranca la reflexió de Morris i es desenvolupa dialècticament en la interrelació de dos pols discursius independents. Una primera investigació en base al que és i al que podria ser que va definint l'ideal de Morris en els seus perfils principals i amb un contingut social i polític clar, el leitmotiu de la qual és, lògicament, el concepte d'art i la seva vinculació estructural amb la realitat social i cultural tal i com s'ha descrit en capítols anteriors. El segon nivell és una recerca estrictament política en la qual busca una ideologia concreta que s'adequi al seu ideal i el tingui pel seu objectiu prioritari. La interrelació entre ambdós nivells discursius, entre els quals no hi manca la percepció d'una pràctica concreta, articula la comprensió morristiana de la societat de la seva època i del funcionament del sistema capitalista. Aquest és el bagatge teòric que dirigirà Morris vers el socialisme i des del qual assumirà aquest sistema de pensament. El mateix que li permetrà adonar-se que, en el fons, ell no ha estat sino un autèntic socialista.⁵³

Probablement, les idees expressades al llarg de tota aquesta època són, tal i com Morris afirmaria poc temps més tard, una forma incipient de socialisme, el tipus de socialisme que pot elaborar un artista per si sol.⁵⁴ D'aquesta manera, el propi Morris suggeriria una continuïtat de pensament i d'actitud vital en el seu desenvolupament intel·lectual del qual el socialisme dels darrers anys n'era la culminació lògica, a la vegada que en donava la clau interpretativa el seu odi constant a la civilització moderna.

"Apart from the desire to produce beautiful things, the leading passion of my life has been and is hatred of modern civilization."⁵⁵

La idea ha estat recollida per la majoria d'estudiosos de Morris i ha esdevingut la tesi interpretativa més recurrent de la seva figura històrica. Així, l'evolució personal seguida per Morris al llarg de tota la seva vida, des que era estudiant de capella i aprenent d'arquitecte fins que arriba a ser un dirigent socialista, passant per la figura del dissenyador de prestigi, queda cohesionada a partir d'un únic sentiment, el desgrat que li produïa la seva

època i la necessitat d'oposar-s'hi ⁵⁶. Tots els esdeveniments de la seva vida adquireixen aleshores una intencionalitat transgressora premonitòria del que serà el seu socialisme posterior. Des de la posició de l'artista remot tancat en un univers personal, a l'actiu reformador del gust imperant i de les arts decoratives fins a l'agitador revolucionari que vol trasbalsar l'ordre existent, totes aquestes actituds esdevenen distintes formes d'exterioritzar el mateix sentiment de revolta personal, obviant-se, així, les profundes diferències ideològiques i ètiques que cada una d'aquestes actituds implica. Per una part, la gènesi d'aquest sentiment es situa en una data molt primerenca, a la primera joventut quan, encara estudiant a Oxford, va entrar en contacte amb un grup d'estudiants radicals originaris de Birmingham, entre els que es trobaven Burne Jones i Charles Faulkner i descobreix, amb ells, l'obra de Carlyle i de Ruskin. Agrupats entre si com a confreres, primer, i com a comunitat de bohemis després, el camí de l'art esdevenia per a Morris i els seus amics una forma de resistència contra la realitat existent i una forma de revolta passiva, programàtica i testimonial. Durant tot aquest temps, l'art, la literatura d'evasió, els monuments històrics, i la pintura Pre-Rafaelista, serviren per canalitzar el sentiment de rebuig desviant la seva atenció vers aquell món de l'art molt més proper a l'ideal de perfecció que qualsevol altre aspecte de la realitat que l'envoltava. Ben al contrari, el descobriment de l'art i del passat li feia veure cada vegada amb més força la lletgesa i la crueltat del present. Com ha estat repetidament assenyalat ⁵⁷, el jove Morris s'integrava així en la tradició de crítica a la societat industrial provinent del romanticisme i es feia dipositari dels valors més progressius d'aquest moviment artístic.

Ara bé, en el fons, aquesta actitud de Morris té també una segona interpretació tant o més significativa en considerar les idees sobre l'art exposades a les conferències davant el desassossec que li produïa el desajust existent entre la realitat i l'ideal de l'art. Morris va reaccionar com molts altres artistes de l'època recluint-se en un món propi i artificial només compartit per d'altres artistes i un petit cercle de persones properes. És possible continuar veient en aquesta reclusió una forma de revolta defensiva respecte de l'època però en realitat es tracta més aviat d'una renúncia a intervenir en totes les qüestions d'interès social i polític que la seva època tenia plantejades. Això queda encara més patent quan es considera que representava aquella literatura d'evasió de la que Morris en fou un dels més grans i dignes representants amb el seu *The Earthly Paradise* a mitjans de segle, en relació a la potencialitat crítica respecte de la realitat que contenia el romanticisme originari ⁵⁸. En el cas de Morris, fins i tot la insatisfacció de l'artista ha esdevingut un sentiment individual

immers en una atmosfera de decaïment i desesperació ⁵⁹.

No obstant, tot això no és més que un capítol i comparativament curt en el conjunt de la seva obra i de la seva vida. Correspon bàsicament a les diverses temptatives fetes amb anterioritat a l'inici de la seva autèntica carrera professional. En aquest sentit, àdhuc la tasca d'escriure, part de la seva obra on és més patent l'actitud de l'artista romàntic, quedarà influenciada i prou negativament ⁶⁰ en el moment que Morris decideix definitivament dedicar-se al disseny i a les arts decoratives assumint la direcció d'una empresa que, sense renunciar a cap dels seus plantejaments artístics, triomfarà en el sistema comercial dominant. Per una part, és cert que Morris no podrà mai ser considerat un conformista, però tampoc es veritat que al llarg de la seva vida sempre es trobés en una posició de clar enfrontament respecte de la societat i dels ideals burgesos. Ben al contrari, aquests formaven part del seu sistema de vida: es troben en el seu cercle familiar i en la seva vida de família, en la seva feina, en les seves relacions amb els amics, la majoria d'ells vinculats a la tradició política liberal i, el que és més important, darrera tota l'experiència de Morris & Co. Així, la vessant més important de la seva carrera professional, la labor de dissenyador, no respon en absolut a l'esquema de l'artista individual enfrontat a la seva època, que utilitza el seu art com si d'un sacerdot es tractés per denunciar la situació existent i, molt menys encara, que pretén impulsar una reforma de la societat a través del seu art ⁶¹.

Per una banda, al tenir en compte que la influència assolida per la firma a l'època i la seva importància històrica deriva precisament de la seva ambigüitat quant al sistema de producció adoptat, els criteris artístics i estilístics seguits i el tipus de resultats obtinguts. No obstant, una cosa és certa, Morris va acceptar a la seva empresa els plantejaments de producció i de comercialització industrials, diversificant el tipus d'article creat segons els diferents nivells adquisitius del públic i no dubtant en utilitzar alts graus de mecanització en la confecció de molts d'ells. A la vegada, com a dissenyador i decorador es dedica a resoldre els problemes d'us plantejats per la vivenda burgesa i el seu sistema de viure proposant un determinat model de confort totalment pràctic i molt fàcil d'acceptar per la societat més benpensant ⁶². Encara que no acceptés mai el criteri capitalista de producció, la firma, ja des de la seva fundació tal i com l'havia inspirat Rossetti, responia perfectament a una intenció comercial determinada, el gran encert de la qual fou el de trobar un sector de mercat definint-lo en termes qualitius i poder reconvertir, així, els criteris artístics de qualitat estètica i tècnica en la característica distintiva del producte. A pesar de la dignitat artística amb que fou conduïda la feina, es

difícil reconèixer en un plantejament tal aquell sentiment de rebuig per l'època que havia inspirat les millors creacions literàries del jove Morris. La seva es més aviat l'actitud pràctica pròpia de la persona que vol i pot fer coses concretes en una realitat molt determinada sense que això impliqui necessàriament renunciar a les seves idees o a les seves creences sobre la manera de fer-les. La posició és similar a l'adoptada pels arquitectes de l'eclecticisme en relació al problema dels estils, la síntesi de Morris, però, s'estableix en la històrica dicotomia entre artesania i indústria resolent-la pura i exclusivament amb un plantejament tècnic.

Si és difícil veure en l'actitud professional de Morris el sentiment de rebuig per l'època com a criteri dominant, un plantejament igualment ecclèctic es pot donar perfectament a l'inici de les seves activitats polítiques i també, perquè no?, a l'origen del seu pensament. Aquesta primera època és fonamentalment una època de dubtes i d'experiments a la recerca d'un plantejament que sigui veritablement esperançador i que permeti confirmar les seves experiències més arrelades. Ja s'ha dit prou vegades que l'originalitat teòrica i filosòfica de Morris prové de la seva capacitat de síntesi entre diverses tradicions en les quals, lògicament, no hi manca l'herència romàntica assimilada al mestratge de Carlyle i de Ruskin. Ara bé, junt a aquesta adquireix certa rellevància la tradició liberal de pensament, especialment en la versió més crítica de la societat industrial com pot ser la del radicalisme polític. Pel que fa concretament a les idees i a l'activitat política, potser l'amplitud de la síntesi morrissiana pot explicar perquè fou en el terreny liberal on Morris inicia la seva aventura política conjuntament a la pràctica i a la teoria, la qual cosa és encara més sorprenent que el seu futur socialisme.

En aquest sentit, la figura d'un Morris enfrontat perennement a la seva època que expressa la seva revolta personal en totes les activitats que emprengué pot servir perfectament per explicar el socialisme de Morris i comprendre'l dins el procés natural de les seves idees com la culminació d'un procés lineal i coherent en si mateix, però difícilment pot explicar els seus inicis com a liberal, àdhuc en l'actitud del radicalisme. Per una part és cert que el radicalisme constituïa en la segona meitat del segle XIX una ideologia més progressista que el liberalisme clàssic o el whiggisme⁶³ però no es poden oblidar les connexions existents entre aquest corrent polític i la tradició filosòfica de l'utilitarisme. Atès que fins i tot el pensament de Morris en aquesta època ha estat considerat com una crítica a l'utilitarisme expressada en els comentaris i les sàtires dirigides als "phillistines", però molt més si es té en compte que l'utilitarisme havia estat el cavall de batalla pels autors que Morris reconeixia com els seus mestres principals.

-concretament Carlyle i Ruskin però també Dickens, els socialistes cristians i certs sectors de la pintura Pre-Rafaelista- el liberalisme militant de Morris en aquesta època resulta quasi tan sorprenent sino més que el seu imminent socialisme

No obstant, el liberalisme de Morris ha estat acceptat per tots els estudiosos com un fet obvi i mai no ha estat posat en dubte, probablement perquè no té cap rellevància especial en el conjunt de la seva obra més enllà de la influència que suposà en la formació del seu pensament. La vinculació de Morris amb la tradició liberal i més concretament amb el radicalisme polític resulta ser, aleshores, no res més que la conseqüència lògica d'un genèric progressisme que esdevé un tret caracteriològic de la seva personalitat. Malgrat que durant molt temps sigui un sentiment molt imprecís, aquest pot explicar tant el radicalisme polític com la seva revolta en contra de l'època, encara que aquest mateix sentiment es pugui traduir a la mateixa època en actituds de recluïment individual en un àmbit totalment elitista com en un hàbit semiconformista de recolzament passiu al partit més progressista del panorama polític.

Ara bé, el que sí és evident és que aquest liberalisme de Morris, per molt imprecís que fos a nivell polític, defineix una component important en l'articulació del seu pensament, especialment pel que fa al desenvolupament d'un discurs polític. En diversos passatges s'han anat destacant les coincidències existents entre moltes de les idees de Morris i les de John Stuart Mill, la qual cosa permet pressuposar una influència real tot i no haver-hi cap constància sobre el grau de coneixement que Morris tenia de l'obra d'aquest autor. D'altra banda, en considerar les dades biogràfiques, resulta que la vinculació de Morris a aquest corrent polític data de tant antic com el seu odi a l'època. Entra en contacte amb les idees radicals a Oxford a través del mateix grup d'amics provinents de Birmingham⁶⁴, la majoria d'ells, els que amb el temps formarien el seu cercle d'amics més pròxims, hi continuaren vinculats tota la vida, mantenint-se sempre en la posició política del ciutadà tan ben descrita per Morris el 1877 referint-se a si mateix:

"I who am writing this am one of a large class of men -quiet men who usually go about their own business, needing public matters less than they ought, and afraid to speak in such a large concourse as the English Nation, however much they may feel, but who are now helpless they are in a public matter that touches them closely"⁶⁵

En qualsevol cas, durant tots els anys anteriors al seu compromís socialista, Morris serva sempre aquest comportament passiu en política.

limitant-se a votar regularment al Partit Liberal i a assistir ocasionalment a algun mitings però mai no mostrarà cap inclinació per la militància activa⁶⁶ En alguns casos, aquesta passivitat ha estat també interpretada com un símptoma exterior de la revolta de Morris vers la seva època on la seva indiferència per la política de partits resulta ser una opció de repulsa del sistema parlamentari bipartidista inspirada en la crítica a la democràcia de Carlyle i en les ridiculitzacions del Parlament de Dickens⁶⁷ La desconfiança respecte del sistema parlamentari i la institució del Parlament, com el disgust pel seu edifici, és una constant en la trajectòria política de Morris i no es pot oblidar que la negativa participar en la lluita política parlamentària el conduí a dues escissions en els partits socialistes en que va militar Aleshores, però, l'opció parlamentària era considerada exclusivament des del punt de vista d'un partit petit i encara poc introduït entre la classe obrera anglesa, que seguia organitzada segons les formes tradicionals a Anglaterra Era prou lògic, doncs, que l'aventura parlamentària li semblés a Morris poc realista i molt perillosa pel que fa a la difusió d'un socialisme autèntic - anys més tard, un parlamentarista tan convençut com George Bernard Shaw donaria la raó a Morris i el seu prudent purisme⁶⁸ Totes aquestes coincidències permeten veure una continuïtat antiparlamentarista entre la passivitat de la primera maduresa i el període de militància socialista, però és difícil convertir això en una posició d'antagonisme sistemàtic envers les institucions i els principis democràtics, sobretot perquè durant tot el parentesi d'activisme radical, la idea de democràcia esdevé la component essencial de l'ideal de l'art i de la societat definit per Morris En aquest sentit, i probablement aquest aspecte estableix una de les característiques més enriquidores i originals del socialisme de Morris, sembla més plausible veure en la seva evolució política i filosòfica l'esforç per a poder definir el contingut de l'autèntica democràcia En la fórmula comunitària i assembleària, aquest és el sistema polític que existirà a Nowhere quan, amb tota la seva satisfacció, només dos paràgrafs seran necessaris per constatar la inutilitat de la pràctica política per a una societat que viu segons el seu ideal artístic i en la qual la democràcia forma part de totes les activitats integrants de la vida dels homes⁶⁹.

De tota manera, l'extrema passivitat política demostrada per Morris en la primera part de la seva vida es deu en gran part a la manca d'interès que sentia per les qüestions socials i polítiques, indiferència que, amb un lleuger sentiment de culpa i amb consciència d'egoïsta, està perfectament expressada en les seves cartes personals⁷⁰ Durant molt de temps, aquesta falta d'interès no es traduí en cap moment en una opció política determinada sinó que, més aviat, li va permetre continuar complint sense més amb

els seus deures de ciutadà, actuant com qualsevol altra persona. El radicalisme de l'època d'Oxford es va mantenir constant i sommort al llarg de tot aquest període, i així, les rares vegades en que exposà el seu punt de vista sobre alguna qüestió concreta, aquest quasi bé sempre coincidia amb l'adoptat per radicals i liberals, la qual cosa, molt sorprenentment, va causar sempre sorpresa entre els interlocutors de la mateixa tendència.⁷¹ Vista aquesta trajectoria, sembla prou lògic el fet que, quan Morris decidí intervenir activament en la vida pública, no hesita ni un moment en fer-ho en el camp liberal i vincular-se en el bàndol de Gladstone, cosa que feu el 1876 arran de la Qüestió Oriental.⁷² Encara que aquesta experiència no havia de durar més de tres anys, la coincidència amb l'inici de la labor de conferenciant i per tant de la seva obra de pensador fa que l'experiència liberal de Morris sigui de capital importància en la formació del seu pensament i valgui la pena considerar en detall quina és la contribució liberal a la definició del seu ideal de futur i com aquesta es va anar transformant -o restaven immutables- a mesura que Morris acostava les seves posicions a les del socialisme. Sabent que el procés desemboca en un socialisme militant particularment actiu tant a la pràctica com a la teoria, l'anomenat "parentesi" liberal que suposa aquesta època presenta un interès especial quan es considera, com s'ha fet alguna vegada, com la crisi ideològica d'un pensador liberal.

En aquest sentit, aquests set anys de radicalisme polític, que possiblement han estat excessivament tinguts en compte i molt sobrevalorats en relació al conjunt de la seva obra⁷³, són vistos normalment com una etapa de transició, un període en el qual, adoptant la concertualització de Mill per les eres històriques Morris es prepara per a la decisió definitiva, la seva famosa "conversió" al socialisme. Això explica, en gran part, que els elements més destacats d'aquesta època hagin estat sempre els que permeten traçar la línia de desenvolupament vers els socialisme. Des d'aquesta perspectiva fàcilment es poden trobar indicis de la revolta de Morris en contra de l'època malgrat que, en realitat, la posició de Morris fos la d'incorporar-se a una de les tendències que dominava el panorama polític de l'època o, per dir-ho en les paraules d'E.P. Thompson, que es limités a seguir el corrent.⁷⁴ En qualsevol cas, destriar els continguts pre-socialistes d'aquesta època, que òbviament hi són, pot fer perdre de vista la profunditat i l'amplitud de la síntesi morrissiana i la riquesa filosòfica que suposà en el seu cas poder reprendre els vells ideals progressistes de la burgesia i contrastar-los amb el pensament de Ruskin, Carlyle i tota la tradició de la crítica social anglesa.

Així, doncs, en molts casos són els ideals liberals els que articulen

la línia argumentativa de Morris, situen la seva reflexió, plantejen els seus dubtes i estableixen els termes fonamentals de la seva crítica social fins incorporar-se al seu ideal de futur. El procés és similar al seguit en relació al concepte de civilització a l'hora d'exposar la potencialitat humanitzadora i política de la seva idea d'art, d'altres ideals a més de la idea de civilització provinents de la tradició liberal i de la cultura de la Il·lustració tenen un pes i un contingut específic en la seva reflexió: la llibertat esdevé un concepte des del que estudiar la història de la humanitat i els diversos períodes, la fraternitat esdevé el model ètic des del qual pensar altres formes de relacions socials, i, finalment, la igualtat és el valor ètic i polític per excel·lència, aquell que permet comprendre i denunciar la realitat actual i plantejar el procés històric vers el futur, el que articula les debilitats estructurals del sistema burgès i defineix els trets fonamentals del model de societat desitjable pel futur. Cal tenir en compte que la continuïtat entre la cultura de la Il·lustració i la tradició liberal es planteja en l'obra de Morris no tant a través del pensament i la crítica social sinó a través de l'estudi de la història, en la qual Morris, gràcies al coneixement de la història i dels historiadors acadèmics més importants del segle XIX, ha pogut descartar les idees polítiques defensades en altres concepcions més ideològiques de la història, concretament, la teoria de l'heroi de Carlyle i el dirigisme autoritari de Ruskin⁷⁵.

D'altra banda, dins l'àmbit específic de la teoria social, es precisament l'ideal burgès de la igualtat el que, definit en termes purament ètics i humans, portara Morris a plantejar-se el problema de les classes socials i a comprendre la seva gènesi estructural en el sistema capitalista. Enunciat des de la perspectiva artística, la desigualtat entre les classes esdevé ben aviat la qüestió que permet considerar des del mateix punt de vista la trajectòria artística dels darrers segles, el concepte de Bella Art, el sistema productiu, els hàbits consumistes i el sistema dels objectes. Des d'aquesta percepció unitària dels fenòmens socials, li serà molt fàcil a Morris explicar el colonialisme i la degradació de les arts en els països colonitzats, o l'imperialisme polític com l'implantació de la desigualtat social a nivell internacional⁷⁶.

En aquest sentit, es fàcil veure el socialisme de Morris com la resposta més lògica a una qüestió generada en la tradició liberal i, com a tal, represa per Morris: l'ideal d'igualtat humana. Entesa com una línia de desenvolupament unitària, es comprèn perquè la crisi liberal de Morris ocorregué a nivell teòric quan se'n donà, vers el 1880, que la desigualtat social era un fenomen intrínsec a la civilització burgesa i que el proletariat, aquesta quantitat creixent de vides humanes a l'interior i a l'exterior del país, no

era més que un mal necessari a la civilització, el preu que cal pagar pel progrés o com un residu de l'evolució històrica. La injustícia implícita però també la contradicció que això suposa respecte de l'ideal tradicional de la igualtat és, precisament, aquella evidència que Mill, tant incoherentment, es nega a veure i assumir. De fet, en el moment que Morris observa la relació existent entre els diversos tipus de desigualtat social en relació a la història de la humanitat i el paper que aquesta desigualtat havia jugat en l'enderrocament i substitució de les societats del passat, aviat compregué la virtualitat progressista de la classe obrera i la lluita de classes existent a la seva pròpia època. Des d'aquesta perspectiva, aquella famosa resposta que Morris va donar a Nairne, un dirigent dels socialistes escocesos durant la crisi de la SDF el 1884⁷⁷, que sempre s'ha utilitzat com a prova de l'anti-marxisme de Morris, pot perfectament convertir-se en un resum del procés ideològic vers el socialisme seguit durant l'etapa de liberal. La mateixa idea es desprèn dels diversos intents fets per Morris el 1883 d'explicar el seu socialisme a la seva pròpia classe social. Així, el mateix 1883, responent a les crítiques que sobre la seva primera conferència socialista, *Art, Wealth and Riches* publicava un diari de Manchester, Morris explicava la seva deserció de les classes mitges en aquests termes:

"Over and over again I have been asked myself why should not my lot be the common lot. My work is simple work enough, much of it, nor that the least pleasant, any man of decent intelligence could do. If he could but get to care about the work and his results. Indeed I have been ashamed when I have thought of the contrast between my happy working hours and the unpraised, unrewarded, monotonous drudgery which most men are condemned to. Nothing shall convince me that such labour as this is good or necessary to civilization"⁷⁸

Si darrera el plantejament i el tractament morrissia del problema de la igualtat social i l'estructura de classes és possible individuar perfectament la tradició liberal de pensament, el mateix succeeix amb d'altres qüestions importants del seu pensament. Així doncs, es possiblement el diàleg amb la tradició liberal el que estructura l'evolució de Morris vers el socialisme, fins i tot molt més que la seva hipotètica i romàntica revolta envers l'època o la seva mateixa formació romàntica. Tot això fa que el pensament d'aquest període, àdhuc des del punt de vista polític, adquireixi una riquesa d'idees i matisos, d'intuïcions i de suggerències, interessants no només per què anuncien el seu futur socialisme sinó pel que poden ensenyar respecte de la societat de la seva època. No és pot oblidar que des del punt de vista de l'arquitectura i el disseny, són els textos d'aquesta primera època els que contenen més ensenyances sobre el fer propi de la disciplina

articulant la seva teoria específica de disseny. A l'ensem, d'elles es poden extreure, tal i com es va fer en el seu moment, una sèrie d'indicacions pràctiques per a l'arquitectura, el disseny i la planificació de les ciutats⁷⁹. Pel que fa a l'àmbit de les idees polítiques, val la pena parar certa atenció al liberalisme militant i teòric d'aquesta primera època per poder comprendre l'originalitat del seu pensament socialista. En aquest sentit, la revisió de l'ideal artístic i social morrissia no es pot comprendre sense tenir en compte l'arrelament de les seves conviccions liberals car sino poden fins i tot quedar desvirtuades les qüestions concretes que Morris aborda en les conferències. L'especificitat de Morris deriva, en gran part, de la interrelació existent entre aquests àmbits de la reflexió: el seu ideal d'art, especialment quan es redefineix com a popular, es totalment indestruïble d'un ideal de societat equiparable, així com també criticar l'art del segle XIX suposa oposar-se amb la mateixa intensitat a la societat que el genera i utilitza i el consenteix. Atès que l'ideal morrissia d'art no varia substancialment entre les diverses etapes teòriques, la crisi ideològica d'aquesta època estableix el marc teòric de construcció d'aquest ideal.

9. **"Such a brief period of political radicalism" [How I became a Socialist (1894), Morton (1984) pàg. 241]**

9.1. **La Qüestió Oriental i les experiències de Morris en el camp de la lluita política.**

- (1) *An Address to the English Liberals* (1878), MM (1936)II, pàg. 371.
- (2) Mackail (1901/4^a) I, pàg. 339, Tant MM (1936) II pàgs. 51 i 52 com LeMire (1962) pàg. 7, destaquen la importància de la campanya en la labor teòrica de Morris
- (3) Morton (1967) pàg. 16 remarca que des del primer moment, Morris entreveia la força política de la classe obrera en tant que classe social, E P Thompson (1955) fou un dels primers autors en assenyalant la importància dels contactes amb la classe obrera durant aquesta època [pàg. 207] Sobre la component obrera del Partit Liberal i l'ala radical, E P Thompson (1955) pàg. 212 i G D H Cole (1953) II, sobre la impressió de la classe obrera en Morris, Mackail (1901/4^a) II, MM CW Introd. I (1936) II, E P Thompson (1955/2^a) pàg. 208, Lindsay (1975) pàg. 219, Paul Thompson (1967) pàg. 44, Watkinson (1967) pàg. 24, Stanisky (1985) pàg. 54.
- (4) E P Thompson (1955), LeMire (1962) pàg. 8, Morton (1967) pàg. 16, Henderson (1950) pàg. xxiii
- (5) LeMire (1962) pàg. 7
- (6) "The E Q A formed in the late 1876 for the stated purposes of watching events, spreading correct information and giving expression to public opinion" Kelvin (1964), pàg. 326n La descripció més detallada de tot el procés seguit per la campanya de la Qüestió Oriental des de la perspectiva concreta de William Morris continua sent la desenvolupada per E P Thompson (1955) pàgs. 202-225 De tota manera, la importància biogràfica d'aquesta campanya en la formació de Morris ha estat assenyalada per tots els biògrafs i estudiosos des de Mackail, Vallance i May Morris. En general, tots els autors estan d'acord en el fet que pràcticament tota l'educació política de Morris tingué lloc durant aquesta campanya. Aquesta tesi ve reforçada per la correspondència de Morris, especialment les cartes dirigides a la família quan es trobava a Itàlia. Veure a Kelvin (1964) I, pàg. 326n bibliografia especialitzada sobre l'afar polític
- (7) Veure a E P Thompson (1955), pàgs. 211 i ss., el manifest publicat per la L R L quan no foren admesos en el Partit Liberal i el comentari polític de l'autor al respecte
- (8) E P Thompson (1955) pàg. 203, LeMire (1962) Introd. pàg. 4
- (9) E P Thompson (1955) pàg. 203
- (10) E P Thompson (1955) pàg. 205; LeMire (1962) Introd. pàg. 4
- (11) "Meantime the Liberal party is blown to pieces and everything is in confusion" Carta a Georgiana 4/56/1877, Kelvin (1984) pàg. 370, veure també E P. Thompson (1955) pàg. 214 i Mackail (1899) I, pàg. 350

- (12) Veure al respecte les cartes de Morris dirigides a la família, aleshores instal·lada a Itàlia arran de la malaltia de Jenny Henderson (1950) i Kelvin (1984)
- (13) "As to the Agitation, I must confess I have been agitated as well as agitating" Carta a Jenny Morris, 19/1/1878, Henderson (1950) pàg. 106-107.
- (14) El TIMES del 17 de Gener del 1878 fa referència al parlament de Morris en un miting en el que va criticar molt airadament a la Reina. Veure E.P. Thompson (1955) respecte a les paraules de Morris i la manera com efectua la seva intervenció a partir del testimoni de May Morris (1901-1915) i (1936) i d'altres persones presents que comenten, divertits, les dificultats de Morris per superar l'excitació personal i fer-se sentir. Veure també Kelvin (1984) per la gènesi de la denominació "The Empress Brown" que Morris utilitzava per referir-se a la Reina.
- (15) E.P. Thompson (1955) pàg. 209
- (16) El pamflet, conegut normalment amb aquest títol i com a tal està reproduït en la bibliografia especialitzada, pactava com el de *An Unjust War* en l'edició d'octaveta
- (17) No hi ha cap constància de si aquesta conferència fou dictada realment i quan. No obstant a partir de la data que figura en l'encapçalament del manuscrit, es dona la data de 1850 per identificar-la. Veure al respecte Lefmire (1969) Appendix II
- (18) Carta a Faulkner 15/11/1876 segons les dades donades per Kelvin, Mackall (1899) Henderson (1950) pàg. 99 i Kelvin (1984) pàg. 330
- (19) Veure tota la primera part de la carta *England and the Turks* (1876) on Morris analitza la justícia d'una guerra de càstig en contra del Govern Turc
- (20) Lefmire (1962) pàg. 4, "his argument reduced to its essentials was simply that the russians being opposed to the turks, opposed tyranny and slavery"
- (21) E.P. Thompson (1955) pàg. 208. En el mateix escrit Thompson recull com aquest fet fou la causa que Marx o Hyndman adoptessin la posició inversa a la de Morris en tot l'afar de la Qüestió Oriental
- (22) Les precaucions preses per Morris per poder matisar el recolzament a Rússia i el que aquest país representa políticament apareixen disperses en els tres textos fonamentals escrits en motiu de la Qüestió Oriental però allà on estan més desenvolupats es a la conferència *An Address to English Liberals* (1879) MM (1936) II, pàgs. 371-372. En aquest sentit és molt significativa l'argument de comparar Anglaterra amb Rússia si pren el partit de la guerra: "and then I would bid England look to it lest she in turn, when she is about some worthy and laudable enterprise, be taunted with helping Turkey to reinslave Servia, Bosnia or Roumania, as Russia helped Austria to reinslave Hungary" [pàg. 372]. Morris entreveu aquesta lluita com l'oportunitat que s'ofereix a Anglaterra de redimir-se de les seves anteriors companyes en favor de l'Absolutisme arreu del món
- (23) "And I, a mere sentimentalist, should have rejoiced in such a war, and thought it wholly good, the people to be helped worthy of helping the enemy thieves and murderers" *England and the Turks* (1876), MM (1936) II, pàg. 484, Kelvin (1984) pàg. 324
- (24) Carta a Sejeant Simon, 26/1/1882, Henderson (1950) pàg. 158
- (25) Carta a Ch. Faulkner 15/11/1877, Henderson (1950) pàg. 99 i Kelvin (1984) I, pàg.

331

- (26) També ho reflexa posteriorment LeMire (1962) pág. i 1
- (27) "no war on behalf of Turkey; no war on behalf of the thieves and murderers! I appeal to all men of all parties, and bid them think what war means, and to think if only perhaps this were an unjust war!" *England and the Turks* (1876), MM (1936) II, pág. 485 i Kelvin (1984) pág. 325. Aquesta és la mateixa argumentació del pamflet que Morris publicà amb el títol *An Unjust War* conegut també pel títol *To The Working Men of England* del maig del 1877
- (28) *England and the Turks* (1876); MM (1936) II, pág. 483 i Kelvin (1984) pág. 325
- (29) "and we and all Europe think it is a just and honourable aim, and that we are the right people to see it carried through, for we, a peaceful people, not liars (except in trade), we have nothing to gain by helping these luckless folks to live, and, though we are only their neighbours, in the sense (as the Samaritan was to him) to fall among thieves, yet we are in a kind of way responsible for their usage." *England and the Turks* (1876), MM (1936) II, i Kelvin (1984) pág. 323
- (30) *An Unjust War*, Maig 1877, cito segons la còpia del pamflet original dipositada al British Museum. El manifest ha estat reproduït posteriorment en antologies i edicions, Anderson (1950) pags 388-89, Briggs (1962) extractes, pag. 80
- (31) "I ask you liberals to remember our own liberties the very spring of successful and rightness insurrection, and I call upon you countrymen of Cromwell not to be carried by Disraeli into a war which would be above all things a war of reactionists" *An Address to English Liberals* (1878), MM 91936) II, pag. 382
- (32) Així, els habitants dels Balcans i els turcs apareixen com "peoples who as I thought were struggling for their liberties against foreigners, tyrants and barbarians" *An Address to English Liberals* (1878), MM 91936) II, pág. 370. L'examen històric de la conquesta i el sistema de colonització turca per comparació amb els mètodes anglesos apareixen desenvolupats a la mateixa conferència pag. 373
- (33) Veure E P. Thompson (1955) sobre el comportament dels diaris durant el període de la guerra i el suport subliminal donat a l'exèrcit turc durant el període de més exaltació nacionalista o "jingoist"
- (34) *An Address to English Liberals* (1878), MM 91936) II, pág. 373
- (35) Així, l'imperi Turc a Europa és "two millions or thereabout of Ottomans rule as masters rule over 6 1/5 millions of Christians of various races (..) as masters over slaves" *An Address to English Liberals* (1878); MM 91936) II, pág. 375
- (36) *An Address to the English Liberals* (1878), MM (1936)II, pág. 371
- (37) "I mean a sympathy much called forth by this war as by others wars in our time, for the weaker party: the same sympathy with a certain part of the nation helped the inveterated dislike of freedom. The plain truth is that was once the policy of England to help Absolutism to put down insurrection just as it was of Russia" *An Address to English Liberals* (1877), MM (1936) II, pág. 371
- (38) Veure a *An Address to the English Liberals* (1878), MM (1936)II, els comentaris dispersos dedicats a les diverses lluites nacionalistes que tingueren lloc a Europa durant el segle XIX. En aquest sentit, no es pot descartar la hipòtesi que sigui

precisament la comprensió del sentiment d'alliberament nacional el que mogué la simpatia solidària de Morris envers els altres països si bé sempre aquesta es fonamenta sobre la similitud entre aquestes lluites i l'empresa per la burgesia liberal contra l'aristocràcia a Anglaterra i França

- (39) *An Unjust War*, pamflet (1877)
- (40) Carta a Faulkner 15/10/1876, Henderson (1950) pàg. 97, Kelvin (1984) pàg. 330.
- (41) Paul Thompson (1967) pàg. 39
- (42) Per les referències als canvis esdevinguts a Anglaterra durant la campanya, veure la carta a Faulkner 15/10/1876, Henderson (1950) pàg. 97, Kelvin (1984) pàg. 330
- (43) Veure al respecte *An Unjust War* (1877), "Who are they that are leading us into war?", i també a *An Address to English Liberals* (1878), MM 91936) II, pàgs. 370 i ss, la descripció del partit conservador, de la procedència dels principals ministres i, en menor quantitat, dels representants parlamentaris whiggs
- (44) "Yes, I should have thought I had lived for something at last: to have seen an England just, and in ear nest, the Tories converted or silenced and our country honoured throughout all the world" *England and the Turks* (1877), MM (1936) II, pàg. 484 "I do not mean to say that () I thought it unimportant for the world at large that the wrongs of poor people, should be righted after many years." *An Address to English Liberals* (1878), MM 91936) II, pàg. 370
- (45) *An Address to English Liberals* (1878), MM 91936) II, pàg. 377
- (46) Veure les cartes dirigides a la família durant l'hivern del 1877-1878
- (47) *England and the Turks* 24/10/1876, MM (1936) II pàg. 487, Kelvin (1984) pàg. 325
- (48) *England and the Turks* 24/10/1876, MM (1936) II pàg. 487, Kelvin (1984) pàg. 325 Morris explica la mateixa idea a *Our Country Right or Wrong* (1880), MM (1936) II, pàg. 58
- (49) "As for my political career, I think it is at an end for the present, and it has ended sufficiently disgusting, after boating about the bush and trying to organize some rags of resistance to the war party for a fortnightly, spending all one's time in committees and the like" Carta a Jeney 25/2/1878, Henderson (1950) pàg. 111
- (50) Durant la campanya, degut a un incident amb el propi Gladstone, qui va cancel·lar la seva assistència a un miting l'organització del qual havia costat molts esforços merament perquè la situació política desaconsellava grans manifestacions de força, Morris comença a desconfiar de la honradesa dels polítics de professió i la seva actitud en relació als motius de fons de tota l'agitació

9.2. Com Morris esdevingué socialista.

- (51) *Of the Popular and Decorative Arts* (1880); MM (1936) II, pàg. 66
- (52) *How I became a Socialist* (1894), Morton (1984) pàg. 243

- (53) Morton (1967) pág. 12 "He did not so much become a socialist; as discover that he had always been one"
- (54) "I have tried to develop this view, which is in fact socialism seen through the eyes of an artist, in various lectures, the first of which I delivered in 1878" Carta a Andrew Scheu, 5/9/1883, Henderson (1950) pág. 187
- (55) *How I became a Socialist* (1894); Morton (1984) pág. 244
- (56) Aquesta tesi interpretativa, que sovint és un recurs literari i explicatiu immillorable, dona fins i tot títol a una monografia sobre Morris: Faulkner *Against the Age* (1980), es menta però en la majoria d'estudis sobre Morris. Així, per exemple, E.P. Thompson la utilitza per explicar la seva labor a Morris & Co, Henderson (1950) Introd. La frase prové de Burne Jones que la utilitzava en una carta invitant a un amic a incorporar-se al projecte de fundar una comunitat monàstica quan encara eren estudiants a Oxford, en la invitació. Burne Jones afirmava: "we must enlist you in this Crusade and Holy Warfare against the age" Citada per Mackail (1901/49) I, pág. 63
- (57) Segons E.P. Thompson (1955) pags 71-78, a *The Defence of Guinevere* Morris recull la tradició romàntica heretada de Keats però aconsegueix una síntesi molt personal entre l'ideal de la bellesa imaginada i un brutal realisme, per la qual cosa és possible reconèixer en aquest llibre una intenció crítica respecte a la pobresa de les relacions personals modernes i a la moral victoriana que s'oposa a d'altres escriptors coetanis de la tradició medievalista com Tennyson. Si E.P. Thompson veu en la formació romàntica de Morris la llavor que el portarà al socialisme -així com el fonament de l'originalitat del socialisme morrissà [1976, pág. 764]- molts altres autors han recollit aquesta tesi en diferents versions, sigui destacant la component romàntica en la línia de desenvolupament a partir de Keats, sigui a partir del contingut crític que a nivell estètic contenia el Pre-Rafaelisme. D'altra banda, Thompson (1955) pág. 273
- (58) Una de les primeres interpretacions literàries de *The Earthly Paradise* com a literatura d'evasió es la del propi E.P. Thompson en trapar el recorregut romàntic de Morris fins al socialisme. També Thompson veu en aquest llibre una sensació de renúncia i de derrota expressada sobretot en l'apologia de Chaucer que prologa el llibre (pág. 121), això és encara més evident pel fet que en el llibre desapareix tota tensió. D'altres visions en aquest sentit aparegueren en les crítiques de l'època. En aquest sentit, el fet que la crítica de l'època valorés en aquest llibre de Morris la seva respectabilitat moral, posa algun obstacle a la tesi de l'oposició a l'època. Aquesta podrà ser la posició personal de Morris, però aquest desgrat per l'època no es tradueix en els seus escrits més enllà d'un tò general de tristesa i melangia. Sobre la tristesa continguda en el llibre, Faulkner (1980) pág. 45 i ss. Veure també la sorpresa de Ruskin en comparar el llibre amb el seu autor.
- (59) Veure especialment el poema *Love is Enough* que ha estat interpretat per tots els estudiosos des de Mackail i May Morris com un poema de la desesperació. Veure també E.P. Thompson (1955) pags 151-153, i Lindsey (1975). Cal tenir en compte que a l'època en que va escriure aquest poema, Morris es troba en el punt àlgid de la seva crisi matrimonial. Paul Thompson (1967) pág. 167 anomena l'actitud presa per Morris respecte a la literatura com "pessimistic impossibilism" i la compara a la presa en relació a l'arquitectura.
- (60) La pèrdua progressiva de qualitat literària dels escrits poètics i les novel·les de Morris ha estat un fet destacat per molts autors des de Henry James I, en part explicat, pel fet que cada vegada més, Morris va considerar el treball d'escriptor com una de les seves distraccions. Que Morris escrivia per divertir-se és particularment evident en les

seves darreres novel·les, però també en les seves traduccions de "Islandès, de la Odissea i d'altres projectes literaris acomplertes durant els anys 70 i 80 Henderson (1950) pàgs xxviii i xxix, E.P. Thompson (1955) pàg. 188 citant Henry James

- (61) La idea d'art com a sacerdoci i reforma es troba especialment desenvolupada a Manier i Elia (1976) pàg. 79, si bé Mackail ja la va enunciar el 1901 en una conferència (1901) pàg. 20, la idea de reforma en Morris & C. es troba a E.P. Thompson (1955) Aquesta segona tesi ha estat prou discutida per la bibliografia recent sobre història del disseny i comentada en el capítol dedicat al Morris dissenyador. Tanmateix, Mackail l'apuntava ja el 1901 "To make socialists as christians did", vol II, pàg. 20
- (62) Floud (1954, I i 2) pàgs 562-564 i 615-618
- (63) G.D.H. Cole (1956), III, pàg. 132n La paraula Whigg en els anys vuitanta identificava els liberals moderats per oposició als radicals que pertanyien al mateix partit liberal
- (64) Recullit per tots els biògrafs a partir, fonamentalment, de les memòries i llibres de notes de Faulkner. Lindsay (1975) pàg. 143, aporta dades sobre la conducta política en els anys posteriors a Oxford, Watkinson (67) pàg. 24 Segons Paul Thompson (1967) pàg. 43, l'apatia política de Morris en aquesta època està molt influenciada per l'actitud presa en general per tot el grup d'amics
- (65) *England and the Turks*, Carta al DAILY NEWS, 24/10/1876, MM (1936) II, pàg. 486, reproduïda també per Henderson (1950) i Kelvin (1984)
- (66) Mackail (1901/49) I, pàg. 338, Paul Thompson (1967) pàgs 43 i 209
- (67) E.P. Thompson (1955) pàg. 455
- (68) G. Bernard Shaw (1951) LABOUR MONTHLY PAMPHLET, series nº 6
- (69) *News of Nowhere* (1890) capítol XIII
- (70) Les cartes que Morris manifesta més clarament aquesta indiferència han estat citades de forma recurrent per la majoria de biografies per mostrar l'estat d'ànim de Morris en la primera maduresa: algunes d'elles són molt il·lustratives de la seva concepció de l'artista i de la seva posició en la societat de la seva època, per la qual cosa han servit per poder comprendre el plantejament literari dels seus primers llibres. D'entre aquestes possiblement la més coneguda data de finals dels anys 50 quan Morris va decidir dedicar-se a la pintura i renunciar a les pompes i als problemes mundans "I can't enter into politico-social subjects with any interest, for on the whole I see that things are in a muddle, and I have no power or vocation to set them right in ever so much a degree" [Henderson (1950) pàg. 185] El sentiment de culpa no començà a sorgir fins a mitjans dels anys 70, quan les preocupacions socials i polítiques de Morris eren molt més imperioses "I must confess most true that I am living my own life in spite of it, or in spite of anything grievous that may happen in the world. Sometimes I wonder so much at all this, that I wish even that I were once more in some trouble of my own, and think of myself that I am really grown callous" [Març del 1876, Henderson (1950) pàg. 77]
- (71) Comentaris de Michael Rossetti sobre el radicalisme de Morris i la seva sorpresa! Recullit per E.P. Thompson (1955) pàg. 194, veure també Lindsay (1975) pàg. 148
- (72) *England and the Turks*, Carta al DAILY NEWS, 24/10/1876, MM (1936) II, pàg. 486
- (73) Tom Hilton (1985) NEW YORK REVIEW OF BOOKS, 25/4/1985 "an unusual emphasis

is placed on the seven years of his liberal period"

- (74) E P Thompson (1955) pàg 207 "Morris, indeed, for once in his life seemed only to be following the fashion"
- (75) Veure el capítol 8 dedicat a la concepció morrissiana de la història
- (76) La promptitud amb que Morris va comprendre l'estructura econòmica de l'imperialisme ha fet veure en aquesta qüestió un dels temes que més dirigiten Morris vers al socialisme. Aquesta és una de les tesis fonamentals d'E P Thompson (1955) en la interpretació de les diverses experiències polítiques de Morris [pàg 631 en termes generals, i 389 en relació a l'EQA
- (77) Desproveient la cita dels continguts explícitament negatius respecte a l'obra de Marx, degudes molt probablement a la interpretació parcial i interessada de Glaser tal i com E.P. Thompson, Paul Thompson, Paul Meier, A.L. Morton i Jack Lindsay, entre altres demostraren abastament a partir de les lectures i les publicacions de Morris sobre l'obra de Marx, apareix un contingut ideològic en el comentari de Morris referent a la immediatesa ètica continguda en el seu socialisme que recull, d'una banda, el procés personal pel qual ell va arribar al socialisme assenyalant, com a detall addicional, la manca de posicions econòmiques en la seva actitud. La cita textual és com segueix: "I am asked if I believe in Marx's theory of value. To speak quite frankly, I do not know what Marx's theory of value is, and I'm damned if I want to know () Truth to say, my friends, I have tried to understand Marx's theory, but political economy is not in my line, and much of it appears to me to be dreary rubbish. But I am, I hope, a Socialist none the less. It is enough political economy for me to know that the idle class is rich and the working class is poor, and that the rich are rich because they rob the poor. That I know because I see it with my eyes." Bruce Glaser (1921) pàg 32
En la bibliografia en castellà, aquesta cita apareix traduïda a Gert Selle (1976) provinent de l'obra de Pevsner (1936). Curiosament, aquesta ha estat una de les frases polítiques més difoses de Morris i ha donat peu a moltes confusions sobre la seva veritable ideologia política especialment en la tradició bibliogràfica europea sobre el disseny i l'arquitectura moderns. En el cas de Selle, la confusió és doblement significativa atesa la seva procedència socialista i l'intent d'aplicar la filosofia crítica a l'estudi del disseny industrial
- (78) Carta de Morris al MANCHESTER EXAMINE, 14 de març del 1883 en resposta a una crítica apareguda al mateix diari, Mackail (1901/4^a) II, pàg. 100, Briggs (1962) pàgs 139-140, trad. Fernando Torres ed., Valencia, pgs 39-40, en la mateixa testitura, veure les cartes socialistes de Morris dirigides a C.E. Maurice, Henderson (1950) pàg. 176, Sobre la component ètica de la revolució de Morris, veure E P Thompson (1955) pàgs 306-311
- (79) En relació a les diverses propostes pràctiques que Morris planteja en aquests textos, veure Paul Thompson (1967) pàgs. 72-74.

10. Morris impressor i grafista: la Kelmscott Press.

En els darrers anys de la seva vida i coincidint amb el que ha estat considerat com la seva tercera etapa teòrica, Morris emprengue un últim experiment artístic i així inicià el que ell mateix va qualificar de "petita aventura tipogràfica". El 1890, a l'època en què havia d'abandonar la Socialist League, va decidir fundar una impremta, la Kelmscott Press, i dedicar-se a produir de la manera més bella els llibres que més li agradaven. Afegia, així, una nova especialitat artística a la llarga llista d'oficis que havia practicat durant la seva vida professional, però malgrat que la producció editorial podia ser afrontada en els mateixos termes que la resta d'arts decoratives, les arts del llibre tenen una història i una tradició pròpia lligada a l'evolució tècnica de la impremta i de les arts gràfiques, la qual els hi confereix un caràcter específic en relació a la resta d'oficis artístics. La producció editorial i el disseny gràfic conformen un sector de la indústria que segueix una evolució diferent a la de tots aquells sectors, com la producció de mobiliari i d'objectes pel parament domèstic i la decoració, que tradicionalment s'han considerat com l'objecte directe de la història del disseny industrial. Per aquesta raó, l'experiment tipogràfic i editorial de Morris es configura en un context productiu totalment diferenciat respecte del que existia en el rerafons de Morris & Co., per tant, la possible importància de la Kelmscott Press cal constatar-la en relació a una situació històrica totalment diferent i no necessàriament lligada al moviment cultural de la reforma de les arts aplicades i al procés generatiu del disseny industrial.

Com és públic i notori, la impremta és per definició una indústria que, amb un concepte totalment medieval de la tècnica i de l'ofici, va naixer en el període renaixentista per augmentar la producció de llibres substituïnt amb poques màquines la funció de l'escrivent. Els grans esforços per dignificar estèticament la producció tipogràfica daten de mitjans del segle XVIII, després de la devallada que per a la impremta suposaren la implantació de la censura i el control polític de l'edició durant el segle XVII. Després del romanticisme, el segle XIX va haver de reinterpretar-la en termes purament estilístics però, a més, va haver d'afrontar i adequar-se al procés d'industrialització de les matèries primeres i la millora tècnica de les màquines d'impressió. En aquest sentit, els pocs canvis realitzats en l'ofici al llarg del segle XIX venen determinades per les innovacions tècniques aconseguïdes en d'altres àmbits de la producció que havien de permetre d'industrialitzar i automatitzar les

diverses activitats integrants del procés d'impressió. L'aparició de les primeres premses de ferro des del 1800, de la linotípija el 1886 i de les rotatives per la mateixa època, així com els esforços per incorporar a les arts gràfiques els processos de la fotografia i de la cromolitografia, són una sèrie d'avencos que permeteren la difusió dels diaris, l'aparició de les revistes il·lustrades i del cartell publicitari, els nous medis de comunicació que constitueixen la veritable història del disseny gràfic i de la producció editorial del segle XIX. Si bé aquesta també està lligada a l'abaratiment de costos, a la recerca del producte senzill i de consum, això no necessàriament comporta aquella degradació de la qualitat tècnica i artística del producte que Morris, els seus seguidors, i la majoria d'estudiosos de la seva obra², denunciaven respecte de la producció contemporània. Ben al contrari, la tipografia vuitcentista va descobrir per primera vegada la categoria estètica que li és pròpia per contrast amb la plàstica artística. Així per exemple, des d'un punt de vista estètic, els caràcters tipogràfics dissenyats en el segle XIX, les egípcies i primers pals secs, compensen la pèrdua d'elegància clàssica amb un augment de les capacitats d'expressió gràfica de les seves formes.

Tanmateix, l'asseveració de Morris recull una idea que, a mitjans dels anys 80, començaven a difondre alguns membres de les Arts and Crafts, com Mackmurdo, Crane i d'altres artistes de l'època.³ En sentir la necessitat de publicar revistes dedicades monogràficament a les arts aplicades i la seva evolució artística, hom es troba en la impossibilitat d'editar un producte que respongués estilísticament i conceptual als plantejaments de les Arts & Crafts, però encara era més difícil que s'adequés a la seva pròpia estètica. Els motius principals de discrepància respecte a la producció coetania no feien referència a les condicions actuals de l'ofici ni són en absolut comparables a les crítiques dirigides pels victorians a la producció d'objectes pel parament domèstic. El tipus de mancança experimentada per les Arts & Crafts era purament estètica: el que es trobava a faltar eren elements tipogràfics i gràfics que poguessin ser portadors en el camp editorial d'aquella ideologia de l'ofici artístic que tan bé reeixia en altres àmbits de la producció. El nou objectiu, doncs, no era tant el de reformar la situació genèrica de les impremtes ni tampoc el d'elevat el nivell artístic de les publicacions de consum dirigides al gran públic amb fins comercials. En aquest sector existien a l'Anglaterra de l'època com també a la resta d'Europa -la impremta Ibarra, per exemple, va continuar treballant durant tot el segle XIX-, algunes empreses dedicades a la impressió de qualitat, entre les quals ja aleshores excel·lia aquella Chiswick Press a la que Morris s'havia dirigit cada vegada que volia

fer proves tipogràfiques⁴ El propòsit del sector gràfic del moviment de les Arts & Crafts era més aviat el de recuperar totes les arts tradicionals del llibre a fi de crear llibres rars i subministrar el mercat de bibliofils amb exemplars de nova creació⁵ Aquest fou l'origen de tot un moviment de sensibilització pel problema artístic de les arts gràfiques i el llibre imprès que va desenvolupar-se preferentment en els anys 90 i al qual Morris s'hi incorporara posteriorment amb la creació de la seva impremta

Cal tenir en compte que l'experiment de Morris és comparativament tardà respecte d'altres experiències similars sovint molt més innovadores i avançades que les seves pròpies Només en la tradició artística no es poden oblidar les cobertes amb arabescs dissenyades per Owen Jones a finals dels anys 40, ressenyades i il·lustrades a les pàgines del JOURNAL OF DESIGN el 1850⁶, així com els seus experiments litogràfics, les cobertes japonesistes realitzades per Rossetti a principis dels anys 60⁷, la famosa portada de Mackmurdo per al seu estudi sobre les esglésies urbanes de Wren (1883) que, per a tants autors, assenyalava el naixement del modernisme anglès⁸, les caplletres i ornaments dissenyats per Herbert Horne des del 1886 per a la revista THE HOBBY HORSE, les cobertes que Cobden Sanderson realitzava per consell exprés de Jane Morris des del 1887⁹, els llibres il·lustrats per a infants de Walter Crane apareguts en els anys 80, i molt més especialment, les caplletres, els ornaments, les orles, i les il·lustracions que Aubrey Beardsley va anar publicant contemporàniament a la Kelmscott Press¹⁰ D'altra banda si es considera l'esforç editorial de Morris únicament en relació al sector del llibre de bibliofil de caràcter historicista, o més concretament, medievalitzant, es descobriren esforços similars arreu del continent Així, per exemple, el 1891 Eudald Canivell dissenyava a Barcelona unes inicials il·lustrades de caràcter gòtic dirigides a la reedició de textos antics, principalment medievals, i l'any següent, en col·laboració amb la Societat Catalana de Bibliofils, decidia estudiar la creació d'un tipus gòtic ideal del qual apareixerien diversos cossos de text i d'inicials formant una família tipogràfica de tipus gòtic completa, o almenys més completa que la que havia de crear William Morris a la Kelmscott Press¹¹. D'altres experiments similars es desenvoluparen a la resta d'Europa en el marc de l'historicisme però en general aviat havien de ser superats per l'esclat del modernisme gràfic En aquest sentit, si pel que fa a l'arquitectura i el disseny industrial Morris fou el líder i el model de referència per a la majoria de membres de les Arts & Crafts, en el cas del disseny gràfic, és el propi Morris qui s'incorporava a un moviment ja inaugurat per les diverses tendències artístiques existents en els anys 90, donant-los, però, la consagració artística definitiva gràcies al seu prestigi

social i artístic.

Malgrat que des d'un punt de vista històric general la Kelmscott Press no suposi més que un experiment artístic tancat en si mateix i limitat a l'àmbit del sector del llibre rar, si se la considera en relació a l'evolució personal de Morris adquireix una significació especial en tant que culminació de la labor artística de tota una vida. En primer lloc, suposa una represa del treball manual i de la feina de dissenyador una vegada clos el període d'activista polític que l'havia obligat a abandonar moltes de les tasques creatives i directives de la firma. Si a Morris & Co., Morris sempre s'hi havia mostrat una actitud molt professionalitzada quan a l'enfoc artístic dels productes i a la política productiva general de l'empresa¹², ja no és aquest el criteri que presideix el plantejament general de la impremta La Kelmscott Press serà sempre un taller artesanal en el que, quasi com una meravellosa joquina, es preservaran tots aquells procediments tècnics que havien anat quedant obsolets amb l'avenç de la indústria i que permetien al dissenyador supervisar i adhuc intervenir directament en cada fase del seu procés. En aquest sentit, amb la seva impremta Morris repren d'una manera més seriosa les activitats de cal·lígraf, de tipòleg i de gravador que havia practicat com a "hobby" durant els anys 60 i 70. Aquest plantejament lúdic explica en part perquè el seu fundador va esmerçar d'una manera tan apassionada les seves millors energies en l'experiment¹³ però també pot fer comprendre perquè la proposta artística que es despren dels llibres de la Kelmscott Press roman com una experiència aïllada i marginal respecte de la problemàtica pròpia del disseny gràfic i la producció editorial de l'època, més preocupada per la producció industrial i la creació del llibre de consum i utilitari. Però malgrat que dels llibres concrets difícilment poden extreure's ensenyaments pràctics per al disseny de llibres en el sentit modern, aquests estan perfectament definits en els escrits de Morris sobre les arts del llibre i les arts gràfiques. En ells, Morris exposa amb tota claredat els diversos elements amb que treballa el disseny editorial, estableix els criteris i els condicionants funcionals que regeixen la construcció del text imprès i d'una pàgina així com determina els diferents principis estètics que regeixen l'art de la impressió.

Per aquesta raó però també a partir de la debatuda qüestió de la influència artística de Morris en el seu temps, en l'àmbit gràfic caldria diferenciar dos tipus d'influència possible: una primera molt important, de caràcter més teòric que pràctic, estableix els principis de la tipografia moderna recullint les experiències dels impressors coetanis i contrastant-les amb els millors exemples antics de l'ofici. Aleshores Morris esdevé un

dels inspiradors del desenvolupament de la tipografia anglesa dut a terme per professionals posteriors com Edward Johnston i Eric Gill, ambdós tipògrafs i grafistes, creadors dels dos pals secs més famosos en la tradició anglesa ¹⁴. La segona influència de Morris, de caràcter més pràctic, consisteix en haver contribuït a la difusió i consolidació del llibre rar entre el públic i del llibre de creació moderna en el mercat de bibliòfil. Sovint s'ha afirmat i molt categòricament la poca actualitat de l'estètica dels llibres de la Kelmscott Press, la inviabilitat tècnica de les seves propostes en la producció moderna, la seva poca llegibilitat i funcionalitat ¹⁵. En realitat, si en alguna cosa fou important Morris és en el fet de dirigir l'atenció del públic vers el llibre com a producte, per la qual cosa la seva influència fou més aviat de caràcter exemplar i s'exercí gràcies al prestigi personal adquirit com artista i dissenyador. L'aparició de la Kelmscott Press i la difusió de les petites impremtes "privades" o personals que la seguiren en els anys subsegüents no significaren sino la consagració oficial de la reconversió de la producció editorial en una nova art aplicada mes¹⁶

En segon lloc, pel que fa a l'evolució del Morris artista, l'experiència de la Kelmscott Press resulta especialment interessant si es té en compte que fou un nou vehicle per a la col·laboració artística entre Morris i Burne Jones, i per tant, permet replantejar el tipus de relació que va unir els dos amics al llarg de la tota la seva vida. La col·laboració, o més aviat el treball en equip realitzat per ambdós artistes, sorgí a l'època en que eren encara estudiants a Oxford, la famosa nit de Le Havre quan decidiren dedicar-se a l'art. Ja aleshores s'estabí un repartiment de competències segons la qual Burne Jones es dedicaria a les Belles Arts i Morris a l'arquitectura ¹⁷. L'esquema es va mantenir des de llavors sempre i quan s'entengui l'arquitectura en el sentit ruskinia, un treball d'art aplicat que coordina la integració de les altres arts en una obra única. Per aquesta raó, la col·laboració només va poder materialitzar-se en aquelles empreses més clarament artístiques de la firma, com són els vitralls i els tapissos, les dues seccions que, a l'hora de la veritat, estaven exclusivament dedicades a executar cartrons de Burne Jones. Mentres tant, a mesura que l'evolució de la firma separava i independitzava les competències d'ambdós artistes, la veritable col·laboració s'estabí entre un pintor i un poeta que, sobre un esquema totalment pre-rafaelista en l'esperit, aconseguiren fer realitat la unitat de les arts. Així, i sempre al servei de la unió entre literatura i pintura, l'obra mestra que clou aquesta llarga col·laboració és sense cap mena de dubte l'edició del *Kelmscott Chaucer*, el llibre més recercat de la impremta i considerat l'obra mestra de l'art editorial del segle XIX ¹⁸. Però malgrat la qualitat assolida, les diferències estètiques aconseguides

per cada artista en la seva pròpia carrera queden perfectament patents en el plantejament del llibre, probablement perquè aquesta és la primera obra en la qual Morris exerceix veritablement d'arquitecte en el sentit que l'entenien els dos artistes en la seva joventut. En relació al *Chaucer*, Burne Jones afirmava el 1894:

"My share in it is that of the carver of images at Amiens, and Morris that of the Architect and Magister Lapidum"¹⁹

La col·laboració entre el Morris grafista i el Burne Jones il·lustrador no suposa cap novetat des de la perspectiva de Burne Jones, fou un pintor fidel a un únic ideal i a un mateix estil durant tota la seva carrera, ambdós definits a la joventut conjuntament amb Morris. Les variacions lògiques derivades de la seva carrera responen més a l'adquisició de nous models històrics de referència que a un canvi de concepte respecte de la pintura. En canvi, en relació a Morris i vista la seva evolució personal, aquest darrer homenatge a Burne Jones resulta sorprenent. D'una banda, cal recordar les desavenències polítiques i ideològiques que havien separat ambdós amics en els darrers temps, però, de l'altra, no es pot oblidar que durant la seva carrera artística Morris s'havia dedicat preferentment a uns àmbits a on la col·laboració de Burne Jones havia estat nul·la, com el disseny d'estampats i de teixits llavorats. La recuperació de l'esquema de treball establert en la secció de tapissos una dècada abans suposa, en el cas de Morris, una certa renúncia als pressupostos artístics i als criteris estètics assolits a Morris & Co. comporta una opció en favor dels àmbits més artístics de la firma abandonant les seves pròpies conquestes en aquells sectors productius més clarament destinats al gran públic. Si hom recorda que els grans avenços estilístics de Morris com a dissenyador s'establien més en l'àmbit dels productes de consum produïts, àdhuc, mecànicament, com una síntesi de l'organicisme ruskiní i el formalisme bidimensional dels Reformadors, però en cap cas ni excessivament medievalistes en la forma ni neogòtiques en l'esperit, llavors l'experiència de la Kelmscott Press, amb la integració del simbolisme Pre-Rafelista de Burne Jones i el propòsit de recuperar el concepte medieval del llibre, confirma plenament la tesi defensada per Steele i Lethaby el 1899, segons la qual la influència artística que Burne Jones exercí sobre Morris sempre fou més regressiva que no pas estimulants o innovadora²⁰

De tota manera, allà on l'aventura tipogràfica de Morris adquireix una rellevància especial no és tant en relació a l'apreciació artística de la seva obra o en la seva influència històrica en la tradició del disseny gràfic, sinó a on veritablement la Kelmscott Press esdevé la culminació d'una vida

es en relació al fet tècnic. El muntatge d'una impremta constitueix el punt d'arribada del procés seguit per Morris front a la qüestió de la tècnica aplicada a la producció. Des d'aquesta perspectiva es evident que si l'aportació artística més important de Morris es situa en la creació d'estampats i en el disseny bidimensional, el disseny editorial constitueix la quinta essència del problema així com el primer ofici on Morris s'enfronta amb qüestions de funcionalitat gràfica i de comprensió dels signes visuals. Recollint la dicotomia entre ornament i decoració establerta en capítols anteriors i que, tal i com s'ha vist, regia els diferents treballs realitzats per Morris a la firma, en abordar qüestions de disseny gràfic aplicat, o sia la construcció harmònica d'una pàgina impresa, Morris es troba cara a cara amb la necessitat de treballar la capacitat decorativa de les formes pures per elles mateixes, com són els tipus i la composició del text. Aquí és on Morris defineix d'una manera més clara i explícita la frontera que separa l'ornament de la decoració i comprèn que aquesta segona depèn exclusivament de les formes pures i de les relacions estructurals. Aquest serà el missatge central dels seus escrits sobre les arts gràfiques però també el contingut bàsic de les proves fetes amb la Chiswick Press per millorar gràficament la impressió de dos dels seus llibres a finals dels anys 80. En aquests, pensats per al mercat normal del llibre, per a la impressió de consum i per als procediments mecànics de què ja disposava aquesta impremta, Morris va haver de treballar sense poder recórrer a l'expressivitat d'acabats de tot treball manual i sense poder incorporar ornaments o il·lustracions d'una alta categoria artística. Per això, no és estrany que de l'obra de Morris se'n derivin necessàriament dos ensenyaments bàsics: un primer relatiu al disseny gràfic funcional, a l'arquitectura del llibre per emprar les seves pròpies paraules i les de tots els tipògrafs posteriors, un segon, referent a l'ornamentació del llibre amb el qual Morris recupera i posa de relleu un catàleg de les possibilitats ornamentals del llibre com objecte artístic.

D'altra banda, l'art de la impremta i el disseny gràfic suposen per a Morris la confirmació tècnica i artística més evident de la validesa del seu mètode de disseny, d'aquell sistema de creació que confereix una personalitat tan marcada als seus estampats però que també havia regulat les diverses opcions tècniques empreses en els tallers de la firma. El disseny d'alfabets, amb la problemàtica consegüent derivada de la fundició de tipus, demostren Morris com la forma pura és una qüestió de relació harmònica entre grafisme i contragrafisme i com, en aquesta relació, qui porta la veu cantant es el contragrafisme, es a dir, la forma del b'anc del fons. Això no és sinó una reinterpretació en termes de contragrafisme del

procediment de dissenyar en negatiu⁴ per contrast de la forma amb els plans del fons adoptat per Morris en el disseny d'estampats a partir del principi de la trepa. Però quan es considera la distribució gràfica de la pàgina amb els problemes correlatius de diagramació i de "prosa"²¹, Morris torna a enfrontar-se amb el problema del mòdul i de l'estructuració geomètrica del fons plantejada en termes nous. Vista l'evolució del seu treball com a dissenyador, no és estrany que al final del procés, a la Kelmscott Press Morris opti per una distribució ortogonal de l'espai en el qual tots els elements figuratius com caplletres, orles, o il·lustracions, s'integren a la pàgina sempre inscrits en una forma geomètrica regular, ortogonal i proporcionada modularment, ates que el veritable problema gràfic són les proporcions visuals entre els elements determinants del tipus.

Des d'aquesta perspectiva, doncs, sembla que siguin els principis tècnics que la impremta imposa al disseny el que fascina Morris més directament, el que el porta a interessar-se per la màquina com a instrument i pel problema tècnic com a veritable objecte de disseny. Llavors l'itinerari artístic de Morris a través de diverses arts decoratives s'organitza perfectament com una evolució tècnica, la mateixa que pot exemplificar la seva llarga i continuada relació amb les arts del llibre partint d'una aproximació pictòrica del principi tècnic present en la pintura mural, la trepa, la il·luminació de manuscrits, els brodats, els vitralls i, probablement, la litografia; posteriorment, a partir dels diversos experiments amb les arts de l'estampació, com l'estampació al bac i la xilografia, arribarà a la impremta, la màquina més completa i que planteja més condicionants al dissenyador. Tal i com havia succeït amb l'estampació d'indianes en considerar el llibre és la pròpia màquina i els seus elements estructurals els que esdevenen objecte de disseny.

En la definició de tot aquest procés apareix en l'obra de Morris una segona línia de desenvolupament pràctic formada pels diversos treballs que sobre diferents aspectes de les arts del llibre, Morris va anar realitzant a les seves hores d'esplai des que el 1856 comença a il·luminar manuscrits. Presos en el seu conjunt, tots aquests treballs acaben vertebrant una segona biografia artística de Morris en la qual es descobreixen proves, temptatives i canvis d'orientació artística que li serviren per acabar de perfilar el caràcter del seu estil de disseny. Entre aquestes experiències es compten les il·luminacions de manuscrits de finals dels anys 50, les proves de xilografia dirigides a confeccionar una edició il·lustrada del *The Earthly Paradise* vers el 1868, la il·luminació de manuscrits i les proves cal·ligràfiques dels anys 70, i l'edició de dues novel·les a la Chiswick Press el 1888 i el 1890.